

Lappilaisten evakko- ja sotalasten kokemuksia elämästä ja
koulunkäynnistä Ruotsissa Lapin sodan aikana

Pro gradu -tutkielma
Olga Tarkka
Kasvatustieteiden tiedekunta
Luokanopettajakoulutus
Päivi Rasi
Lapin yliopisto
2017

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lappilaisten evakko- ja sotalasten kokemuksia elämästä ja koulunkäynnistä Ruotsissa Lapin sodan aikana

Tekijä: Olga Tarkka

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustieteiden tiedekunta / Luokanopettajakoulutus

Työn laji: Pro gradu -työ x Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 76

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani Lapin sodan kouluikäisten evakko- ja sotalasten kokemuksia Ruotsista ja koulunkäynnistä siellä Lapin sodan aikana vuosina 1944–1945. Tutkimukseni pääkysymykseksi olen asettanut: Miten lappilaiset kouluikäiset lapset kokivat evakko- ja sotalapsiajan ja koulunkäynnin Ruotsissa Lapin sodan aikana vuosina 1944–1945? Näiden kokemusten ymmärtämistä helpottaakseni olen lisäksi tutkinut kokemuksia koulunkäynnistä Suomessa sodan jälkeen. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä sota-ajan elämästä ja koulunkäynnistä. Kokemukset ovat ainakin osittain peilattavissa nykypäivän pakolaistilanteeseen Suomessa.

Lapin sodan aikana lähes koko Pohjois-Suomen väestö evakuoitiin muualle Suomeen sekä Ruotsiin. Tämän tutkimuksen olen rajannut käsittelemään Ruotsiin lähteneitä evakko- ja sotalapsia. Teoriaosiossa esittelen Lapin sodan syttymisen taustoineen ja evakkoon lähdön sekä sieltä paluun. Avaan myös tutkimuksen käsitteistöä sekä muistitieto- ja kokemustutkimuksen peruskysymyksiä. Aineistonkeruun olen toteuttanut haastattelemalla viittä tutkimushenkilöä heidän ollessa 79–85 -vuotiaita. Aineiston analyysissä käytin narratiivisen lähestymistavan lisäksi piirteitä laadullisesta aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä.

Tutkimushenkilöiden kertomukset perustuvat muistitietoon ja heidän omiin kokemuksiinsa. Tuloksissa esiin tuli paljon hyviä muistoja evakko- ja sotalapsiajasta, mutta kokemukset eivät olleet ainoastaan positiivisia. Joillain oli ongelmia kielen kanssa, ja jotkut potivat koti-ikävää. Kaikki tutkimushenkilöt kävivät koulua Ruotsissa. Koulunkäynnistä esiin nousivat muistot opettajasta, koulurakennuksesta, oppiaineista sekä kieleen liittyvistä asioista. Koulusta saatiin kavereita ja siellä opittiin. Voidaan sanoa, että kokemuksiin oli eniten vaikutusta perheen läsnäololla, iällä ja sillä, kävikö henkilö suomen- vai ruotsinkielistä koulua.

Avainsanat: Lapin sota, evakko, evakuointi, sotalapsi, kasvatushistoria, koulunkäynti, narratiivinen tutkimus, muistitietotutkimus, kokemustutkimus

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi.

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	8
2.1 Toinen maailmansota Lapissa	8
2.1.1 Lapin sodan syttyminen	8
2.1.2 Pohjois-Suomen evakuointi	9
2.1.3 Sota loppuu ja evakot palautetaan	11
2.2 Evakko- ja sotalapsi sekä koulunkäynti	12
2.3 Aikaisempi tutkimus.....	14
3 TUTKIMUSONGELMA	17
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
4.1 Narratiivinen tutkimus.....	18
4.3 Aineiston keruu.....	21
4.4 Aineiston analyysi	25
4.5 Muistitieto- ja kokemustutkimus	28
4.6 Luotettavuus ja eettisyys	32
5 KOKEMUKSET EVAKKO- JA SOTALAPSIAJALTA.....	36
5.1 Lähtö ja matka Ruotsiin	36
5.1.1 Evakkomatka alkaa	36
5.1.2 Sotalapseksi Ruotsiin	38
5.2 Perhe ja elämä Ruotsissa	40
5.2.1 Elämää evakossa	40
5.2.2 Ruotsalaisessa perheessä.....	43
5.3 Koulunkäynti Ruotsissa	48
5.3.1 Koulurakennus	50
5.3.2 Opettaja	51
5.3.3 Oppiaineet ja -materiaalit.....	52
5.4 Paluu Suomeen.....	53
5.4.1 Matka	53
5.4.2 Takaisin kouluun.....	56

5.5 Yhteys Ruotsiin.....	60
5.5.1 Ruotsiin jääneet perheenjäsenet	60
5.5.2 Yhteydenottoja puolin ja toisin	61
5.6 Evakko- ja sotalapsiajan vaikutukset.....	63
6 POHDINTA	66
LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkimukseni aiheena ovat evakko- ja sotalasten kokemukset elämästä ja koulunkäynnistä Ruotsissa Lapin sodan aikana vuosina 1944–1945. Aihe liittyy läheisesti kasvatushistoriaan sekä oman kotiseutuni eli Lapin historiaan. Olen henkilökohtaisesti kiinnostunut aiheesta, koska yksi isovanhemmistani on ollut evakossa ja toinen sotalapsena Ruotsissa Lapin sodan aikana. Pidän oman kotiseutuni eli Lapin historian ja etenkin ammattini vuoksi kasvatushistorian tutkimusta tärkeänä. Yksilön kokemukset näkökulmana tuntuu luonnolliselta näin emotionaalista aihetta käsitellessäni.

Omista näkökulmistaan aihetta ovat tutkineet Merja Paksuniemi tutkimuksessaan *Vahvoiksi kasvaneet - Lapin lapset sodan jaloissa* (2014) sekä Nadja Soudunsaari pro gradu -tutkielmassaan *"Piti tehdä niin kuin Fröken käski." Suomalaisen lasten koulumuistoja Ruotsissa vuosina 1939-1945 sekä kotiinpaluun jälkeen Suomessa* (2014). Paksuniemi on tutkinut lappilaisten lasten elämää Lapin sodan aikana kokonaisuudessaan, jonka yhtenä osana oli evakoiden ja sotalasten elämä Ruotsissa. Soudunsaari taas on rajannut tutkimuksensa aiheen sotalasten koulunkäyntiin Ruotsissa toisen maailmansodan aikana ja Suomessa sen jälkeen, rajaten näin ollen evakot tutkimuksen ulkopuolelle. Molemmat tutkimukset lähestyvät aihetta tuoden esiin ihmisten omakohtaisia kokemuksia ja muistoja aiheesta. Lapin sotaa ja sen vaikutuksia tavallisen ihmisen elämään on kuitenkin tutkittu verrattain vähän. Jatko- ja talvisota muistetaan, niitä tutkitaan ja niistä puhutaan. Myös tämän vuoksi pidän tärkeänä Lapin sotaan liittyvän tutkimuksen tekemistä. Lappilaisena ja suomalaisena ajattelen, ettei Lapin sotaa, Lapin evakointia ja sodan jälkeisen Lapin jälleenrakennuksen aikaista elämää saa unohtaa.

Pro gradu -tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä evakko- ja sotalapsien elämästä ja koulunkäynnistä Ruotsissa yksittäisten henkilöiden kokemusten kautta. Tutkimuksen kohteena ja näkökulmana ovat ihmisten muistelmat omasta

menneisyydestään, joten tutkimus on mikrohistoriallinen muistitietotutkimus. Sotalapsi- ja evakkoaikaa on tutkittu ennenkin. Nyt alkavat olla kuitenkin viimeiset hetket kerätä subjektiivista haastatteluaineistoa aiheesta, joten mielestäni tutkimukseni aihe on myös tältä osin perusteltu. Juuri subjektiivisen mikrohistorian avulla voimme aidosti pyrkiä ymmärtämään elämää tuona aikana. Asiakirjoja tutkimalla emme voi saada oikeanlaista käsitystä siitä, millaista elämä on ollut, koska viralliset asiakirjat eivät kerro ihmisten arjesta ja tuntemuksista.

Tutkimuksen ollessa mikrohistoriallinen ei sen tuloksia ole tarkoitus yleistää. Emme voi yleistää, että kaikki evakot ovat kokeneet evakko tai sotalapsiajan elämän ja koulunkäynnin Ruotsissa samalla tavalla, vaikka samoja piirteitä kokemuksissa onkin. Tämän lisäksi on tärkeää muistaa, että aineisto koostuu muistitiedosta. Haastattelut on tehty yli 70 vuotta tapahtumien jälkeen, mikä tarkoittaa sitä, että muistot ovat saattaneet hämärtyä, ja eletty elämä on voinut muuttaa muistoja sekä ajatuksia.

Luokanopettajalle ammatillisesti merkittävän ja ajankohtaisen tutkimuksen aiheesta tekee vuoden 2015 syksyllä Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten tilanne. He ovat tulleet kotimaahamme hakemaan apua ja turvaa, vailla tietoa kotiinpääsystä. Samankaltainen oli tilanne syksyllä 1944, kun Lapista lähdettiin Ruotsiin. Toivon, että voimme oppia historiasta jotain siitä, kuinka meidän tulee kohdella ihmisiä, jotka ovat joutuneet hädän ja pakon edessä jättämään kotinsa ja tulemaan Suomeen osaamatta kieltä ja tuntematta kulttuuria. Samalla on muistettava, etteivät nämä historian tapahtumat ja kokemukset ole suoraan peilattavissa tähän päivään, vaan niitä on tulkittava omassa kontekstissaan, eli 1940-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan ja koululaitokseen peilaten.

Tutkielman rakenteeseen olen soveltanut maatuskamallia (ks. Alasuutari 2011, 313). Aluksi esittelen tutkimuksen aiheeseen liittyviä käsitteitä ja taustoitan ilmiötä luvussa 2, minkä jälkeen avaan tutkimusongelmaa sekä tutkimuksen toteutukseen liittyviä tapoja ja valintoja. Tulosluvussa 5 alalukuineen esittelen ja

analysoin tutkimuksen tuloksia peilaten niitä samalla ilmiöön liittyviin teoreettisiin käsitteisiin sekä aiempaan tutkimukseen. Maatuskamallia käyttämällä haluan korostaa tutkimuksen tuloksia ja tehdä näkyväksi vuoropuhelun aiemman tutkimuksen kanssa. Lopun pohdintaluvussa kokoan tärkeimmät tulokset yhteen ja esitän niihin pohjautuvia päätelmiä.

Haluan kiittää viittä haastateltavaa, joita ilman tutkimus ei olisi onnistunut. Kiitos luottamuksesta, jolla jaoitte tarinanne kanssani.

2 TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Toinen maailmansota Lapissa

2.1.1 Lapin sodan syttyminen

Saksa miehitti Puolan 1.9.1939, eikä Britannian ja Ranskan vaatimuksista huolimatta vetäytynyt sieltä. Britannia ja Ranska julistivat sodan Saksaa vastaan, ja toinen maailmansota syttyi. Sodassa vastakkain olivat pääasiassa akselivallat (Saksa, Italia ja Japani) ja liittoutuneet (Britannia, Yhdysvallat, Ranska, Neuvostoliitto ja Kiinan tasavalta). Sota kosketi myös useita muita maita, joista Suomi on yksi. Vuonna 1940 Saksa solmi Suomen kanssa kauttakulkusopimuksen, jonka mukaan Saksa sai suorittaa valloittamaansa Norjaan lomakuljetuksia Pohjois-Suomen kautta. (Rautio 2004, 13.)

Suomi ja naapurimaa Neuvostoliitto sotivat ensin talvisodassa vuosina 1939–1940 ja sen jälkeen jatkosodassa vuosina 1941–1944. Saksa liittyi jatkosotaan Suomen aseveljenä huolehtien pohjoisen Suomen rintamasta sekä toimittaen Suomelle aseita. Saksan ja Suomen välinen sopimus kuitenkin raukesi, kun sen solminut presidentti Risto Ryti heinäkuun lopussa 1944 ilmoitti eroavansa virastaan. (Rautio 2004, 11.)

Kolmivuotisen sodan jälkeen aselepo Suomen ja Neuvostoliiton välille tuli voimaan 4.9.1944. Tällöin Neuvostoliiton vaatimuksena oli, että Suomen aseveljet saksalaiset tuli ajaa pois Lapista 15.9. mennessä. Vaatimus oli mahdotonta toteuttaa: saksalaisia taisteluvaramaineen oli Lapissa sillä hetkellä noin 200 000. (Heikkola 1982, 160.) Neuvostoliiton vaatimuksesta saksalaiset ja suomalaiset ajautuivat Lapin alueella käytävään sotaan, jota kumpikaan osapuoli ei olisi halunnut käydä. Saksan ja Suomen sotilaallinen yhteistyö päättyi, ja aseveljistä tuli toistensa vihollisia. (Rautio 2004, 14-15.)

Saksalaisten vetäytyminen pohjoisen Suomen kautta Norjaan yritettiin aluksi suorittaa sotimatta, sovinnollisuuden keinoin (Ursin 1980, 29). Vaikka sota virallisesti alkoi jo 15.9., voidaan varsinainen sotiminen katsoa alkaneeksi vasta 1.10. Tornion maihinnousun myötä (Martikainen 2005, 40). Saksa epäili, että Neuvostoliitto on aikeissa miehittää koko Pohjois-Suomen, minkä vuoksi se tuhosi vetäytyessään kaiken, mikä neuvostosotilaiden matkantekoa voisi helpottaa. Sillat ja maantieverkot tuhottiin ja miinoitettiin niin totaalaisesti kuin kerettiin. (Ursin 1980, 20.)

2.1.2 Pohjois-Suomen evakuointi

Jatkosodan ja neuvostoliittolaisten partisaanien uhan vuoksi oli Lapin läänistä kesän 1944 aikana evakuoitu jo noin 12 000 asukasta. Syyskuun alussa evakuoitiin runsaasti väestöä ja karjaa Lapin itäisistä osista Tornionjoen lähettyville, kun aseleposopimus alkoi lähestyä. (Ursin 1980, 29.) Rydin jälkeen presidentiksi valittu ylipääällikkö Mannerheim antoi 7.9. evakuointikäskyn, jonka mukaisesti aloitettiin koko Pohjois-Suomen evakuointi (Rautio 2004, 25).

Pohjois-Suomi jaettiin neljään kiireellisyysvyöhykkeeseen, joiden mukaisessa järjestyksessä evakuointi oli tarkoitus järjestää. Ensimmäiseen vyöhykkeeseen kuuluivat itäisimmät ja pohjoiset kunnat ja neljänteen läntisimmät. Evakuointi pyrittiin tekemään kyläkunnittain, mutta aina tämä ei onnistunut, ja myös perheenjäseniä ajautui erilleen (Runtti 1994, 18–19, 41). Ruotsin rajan ylitys tapahtui alueittain ylityspaikoilla A–E, A:n ollessa pohjoisin Karesuvanto ja E:n ollessa eteläisin Tornio. Matkaa rajanylityspaikoille tehtiin kauempaa junilla ja moottoriajoneuvoilla, ja raja ylitettiin siltaa pitkin tai lautalla. (Rautio 2004, 56–58.) Saksalaissotilaat auttoivat evakuoinnissa, joka aloitettiin epävirallisesti jo ennen evakuointikäskyä (Paksuniemi 2014, 62). Lapista evakuoitiin Ruotsiin 56 417 henkeä ja muualle Suomeen 47 468 henkeä (Ursin 1980, 31), ja evakuointi tapahtui pääosin 7.9.-20.10.1944 (Martikainen 2005, 112).

Evakot vietiin Ruotsissa vastaanottopisteiden kautta aluksi kokoamisleireille, joissa majoituttiin parakeissa tai julkisissa tiloissa. Näillä kokoamisleireillä suoritettiin evakoiden rekisteröinti, täisauna ja lääkärintarkastus. (Rautio 2004, 77–81.) Kokoamisleireiltä evakoiden matka jatkui kuljetuksin eri puolille Ruotsia evakkoleireille ja muuhun majoitukseen, muun muassa kouluille ja seurakuntataloille. Ruotsalaiset pitivät evakkoajan koulutoimintaa yksityistaloissa. Evakoista suuri osa sijoitettiin majoitusleireille eli evakkoleireille, joilla ruotsalaisen henkilökunnan apuna toimi suomalaisia naisia. (Martikainen 2005, 130.) Pieniä ryhmiä ja perheitä majoitettiin myös yksityisiin taloihin (Ursin 1980, 31).

Lapin läänin kouluikäisistä lapsista lähes kaikki evakuoitiin, osa Ruotsiin ja osa muualle Suomeen, lähinnä Pohjanmaalle. Koulutoiminnan pikaista aloittamista evakossa pidettiin tärkeänä. (Rautio 2004, 147.) Pyrkimys oli, että mahdollisimman moni suomalainen lapsi saisi opetusta evakkoajanakin omalla äidinkielellään. Lapsia oli paljon ja evakkoja oli eri puolilla Ruotsia, joten aina tämä ei ollut mahdollista. Suomalaisia lapsia sijoitettiin sekä ruotsinkielisiin kouluihin, että evakkoja varten perustettuihin tilapäisiin kouluihin. Evakkoja varten perustetuissa evakkojen majoitusleireillä sijaitsevista kouluissa opettajat olivat suomenkielisiä, ja kouluihin hankittiin suomenkielistä opetusmateriaalia mahdollisuuksien mukaan. Perheisiin sijoitetut sotalapset sekä evakossa muualla kuin evakkoleireillä olevat lapset kävivät pääosin ruotsinkielistä koulua. (Paksuniemi 2014, 73.)

Ruotsi säästy toiselta maailmansodalta, vaikka sen ympärillä sodittiin ja sen rajojen sisäpuolelta haettiin turvaa. Vuoden 1945 tammikuussa Ruotsissa oli 57 800 suomalaista evakkoa. Evakoihin suhtauduttiin Ruotsissa yleensä vieraanvaraisesti. Tämä oli osittain yllättävää, koska Dagens Nyheter -lehden mukaan ruotsalaisten joukossa oli paljon henkilöitä, jotka olivat erittäin vastahakoisia ottamaan kotimaahansa suomalaisia evakoita. Dagens Nyheter -lehden mukaan suomalaisten evakoiden silminnähtävä hätä kuitenkin muutti tilannetta. (Rautio 2004, 155, 161.)

Jo ennen Lapin sodan syttymistä sekä sen aikana lähetettiin Lapista ja muualta Suomesta sotalapsia turvallisempaan naapurimaahan toiseen perheeseen asumaan. Suomesta lähetettiin toisen maailmansodan aikana sotalapsia Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan yhteensä noin 76 300, joista noin 15 000 jäi palaamatta. Lapista lapsia lähetettiin 2833. (Paksuniemi 2014, 16.)

2.1.3 Sota loppuu ja evakot palautetaan

Saksalaisten vetäytyminen ja Lapin sota päättyi 27.4.1945 (Kulju 2013, 337). Ensimmäiset vapaaehtoiset kotiinpaluut alkoivat sodan vielä jatkuessa lokakuussa 1944. Saksalaiset vetäytyivät Suomesta Norjaan etenemällä kohti pohjoista, jolloin osa Ruotsin evakoista pystyi palaamaan kotiinsa, kun Saksan joukot olivat siirtyneet pohjoisempaan Lappiin. (Alamäki 1994, 24.) Lapin kuntien yhteinen evakkojen Ruotsista palautussuunnitelma valmistui 1945 tammikuussa (Heikkola 1982, 172). Pääosa evakkojen palautuksista tapahtui heinäkuuhun 1945 mennessä, mutta etenkin sotalasten palautukset jatkuivat laajamittaisina alkuvuoteen 1947 saakka (Alamäki 1994, 24).

Sodan seurauksena Lappi oli tuhottu miltei täydellisesti. Talot ja sillat oli poltettu, puolet porokannasta menetettiin ja karjatuhot olivat valtavat. Suomalaisia sotilaita kaatui 774, haavoittui 2904 ja katosi tai joutui vangeiksi 262. (Heikkola 1982, 171.) Myös tuhansia hehtaareita metsää oli palanut. Lisäksi saksalaiset olivat vetäytyessään miinoittaneet Lapin. Miinoin hin menetettiin sekä ihmishenkiä että eläimiä, ja miinoja löytyi maastosta vielä vuosikymmenien jälkeen. (Tikkanen 1975, 291–292.)

Lapin jälleenrakennustyöt alkoivat nopeasti kotiinpaluun jälkeen, osassa Lappia jo ennen sodan päättymistä. Ensimmäisinä evakosta palasikin työkykyinen väestö, joka aloitti rakentamisen evakkojen paluuta varten. Tieverkoston ja rautateiden huono kunto saksalaisten vetäytymisen jäljiltä vaikeutti suomalaisten paluuta. (Alamäki 1994, 24.) Jälleenrakennustyön myötä Lappiin rakennettiin

sotaa edeltävään aikaan verrattuna enemmän ja paremmin. Lisäksi tänä aikana asutettiin Petsamon, Kuusamon ja Sallan siirtoväki. (Ursin 1980, 10.)

Osalle lapsista sijoitus Ruotsiin oli lopullinen, kun yhteensä 7100 evakko- ja sotalasta adoptoitiin Ruotsiin. Ruotsalaiset perheet, joihin lapset olivat sijoitettuina, halusivat auttaa lapsia ja lapsiin oli ehditty kiintyä, joten heitä haluttiin adoptoida. Monet lapset olivat unohtaneet suomen kielen, joten paluun arvioitiin olevan liian vaikeaa. (Paksuniemi 2014, 75.) Kotiinsa Suomeen palautettaville lapsille koitti jälleen eron hetki, kun he joutuivat jättämään ruotsalaisen perheensä. Ruotsalaiset kasvattivanhemmat olivat monelle näistä lapsista sotalapsivuosien jälkeen ainoat muistissa olevat vanhemmat. Tästä näkökulmasta sotalasten lähettämisiä on myöhemmin arvosteltu. On myös pohdittu, olivatko kaikki lastensiirrot todella tarpeellisia, ottaen huomioon niiden vaikutukset lasten elämään. (Nehlin 2017, 152.) Kaven (2010, 2–3) jopa toteaa, että lastensiirtojen toteuttaminen oli poliittinen virhe, jonka seurauksena Suomi menetti väestöä Ruotsiin, ja joka aiheutti henkistä kärsimystä sotalapsena olleille.

2.2 Evakko- ja sotalapsi sekä koulunkäynti

Evakuointi tarkoittaa jonkin alueen tyhjentämistä ihmisistä vaaran, esimerkiksi sodan uhatessa. Ihmiset evakuoidaan, eli siirretään turvallisempaan paikkaan, esimerkiksi toiseen maahan. (Paksuniemi 2014, 16.) Evakko tarkoittaa tällaista henkilöä, joka on joutunut muuttamaan kotoaan pois tilapäisesti esimerkiksi sodan takia (Hintikka 2016, 15). Joissain lähteissä näitä evakoista käytetään nimitystä siirtolainen tai pakolainen (Paksuniemi 2014, 16). Nämä nimitykset voidaan kuitenkin ymmärtää myös pidempiaikaisesti tai lopullisesti muuttaneeksi väestöksi, joten selvyden vuoksi tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä evakko, jolloin on selkeämpää, että kyse on tilapäisestä muutoksesta. Evakkolapset evakuoitiin perheineen joko evakkoleireille tai muuhun majoitukseen (Martikainen 2005, 130).

Sotalapsi tässä tutkimuksessa tarkoittaa lasta, joka on toisen maailmansodan aikana lähetetty Ruotsiin asumaan toiseen perheeseen. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa sillä voidaan tarkoittaa myös Norjaan tai Tanskaan lähetettyjä lapsia (Paksuniemi 2014, 16). Suomesta lähetettiin Ruotsiin toisen maailmansodan aikana noin 80 000 lasta, eli suunnilleen saman verran kuin Suomessa syntyi lapsia vuonna 1939. Lapsen lähettäminen sotalapseksi oli siis hyvin tavallista. (Kavén 2010, 18.) Lapista lähetettiin toista maailmansotaa tai sen seurauksia pakoön vuosina 1941–1946 yhteensä 2833 lasta. Evakuoinnin ohella yleisimpiä syitä lasten lähettämiseen olivat lapsen sairaus ja monilapsinen perhe. Muita syitä olivat pitkään jatkunut elintarvikepula, saksalaisten sotilaiden suuri määrä Lapissa sekä sodan muuttuminen tappiolliseksi. (Martikainen 2005, 208.)

Tutkimushenkilöt kävivät kansakoulua Suomessa ennen lähtöä, Ruotsissa evakko- ja sotalapsiaikana sekä Suomessa taas kotiinpaluun jälkeen. Sodan aikana kasvatuksen ja koulunkäynnin kannalta lasten joutilaisuutta pidettiin suurempana uhkana kuin turvattomuuden tunteen henkisiä vaikutuksia, minkä vuoksi koulunkäynti pyrittiin järjestämään mahdollisimman pienin keskeytyksin (Tuomaala 2011, 369). Oppivelvollisuuslaki tuli Suomessa voimaan vuonna 1921. Oppivelvollisuus tarkoitti, että jokaisen suomalaisen lapsen tuli opiskella kansakoulun oppimäärä 7–13 ikävuoden välillä eli kuuden vuoden ajan. Oppivelvollisuus ei kuitenkaan koskenut lapsia, jotka asuivat haja-asutusseudulla yli viiden kilometrin päässä lähimmästä koulusta. Oppivelvollisuuden ulkopuolelle jäivät myös lapset, jotka olivat liian sairaita tai vammaisia käydäkseen koulua. (Laki oppivelvollisuudesta 101/1921.)

Ruotsissa olon aikana koulunkäynti tarkoitti suomalaisten osalta joko opetukseen osallistumista suomenkielisessä väliaikaisessa koulussa muiden suomalaislasten kanssa tai sitten ruotsalaisessa koulussa. Evakkoleireillä ja kylissä, joissa oli paljon suomalaisia, järjestettiin opetus suomeksi ja opettajina toimivat suomalaiset opettajat. Paikkakunnilla, joissa suomalaisia oli vain vähän, ei ollut mahdollisuutta tällaiseen järjestelyyn. Myös sotalapset saivat opetusta yleensä ruotsalaisissa kouluissa. (Paksuniemi 2014, 73.) Lisäksi sotalapsia

varten oli perustettu Suomen avun keskuksen toimesta suurimpiin kaupunkeihin suomalaisia kouluja, joissa oli suomalaiset opettajat sekä suomenkielistä oppimateriaalia (Salminen 2007, 88).

Lapin sodan jälkeen osana jälleenrakennusta oli rakennettava myös uudet koulut tuhoutuneiden tilalle. Myös oppilasmäärät olivat lisääntyneet, kun siirtoväkeä Suomen menettämiltä alueilta muutti Lappiin. Uusien koulujen rakentamisen aikana koulua käytiin tilapäisissä rakennuksissa kuten parakeissa tai yksityisissä taloissa. (Syväoja 2004, 80.) Koulunkäynnin pikainen jatkuminen koettiin jälleen tärkeäksi. Monet evakossa tai sotalapsena olleet kokivat vaikeuksia suomen kielen käytössä ja opettajia muistutettiin kiertokirjein olemaan tahdikkaita ja ymmärtäväisiä näitä oppilaita kohtaan. (Nurmi 1989, 61–62.)

2.3 Aikaisempi tutkimus

Lapin sotaan ja etenkin sen vaikutuksiin lappilaisten elämässä viitataan usein historian tutkimuksessa lyhyesti ja ohimennen. Huomio keskittyy yleensä kahteen aiempaan sotaan, joissa Suomi oli mukana toisen maailmansodan aikana, eli talvi- ja jatkosotaan. Näistä kahdesta puhutaan useasti parina, jonka taustalle unohtuu jatkosodan aselepoa seurannut Lapin sota. Lapin sota on jäänyt vähäiselle huomiolle historian tutkimuksessa kaikissa sen koskettamissa maissa (Kulju 2013, 11). Viime vuosina tähän tilanteeseen on kuitenkin tullut muutosta suomalaisessa tutkimuksessa, kun Lapin sotaa ja sen vaikutuksia siviilien elämään koskevaa tutkimusta on alettu tehdä enemmän. Seuraavaksi esittelen muutaman esimerkin, joita olen käyttänyt tärkeinä lähteinä tämän tutkimuksen eri vaiheissa.

Merja Paksuniemi esittelee tutkimuksessaan *Vahvoiksi kasvaneet. Lapin lapset sodan jaloissa (2014)* laajemmin lappilaisten lasten elämää sodan aikana. Yhtenä osana elämää ja kyseistä tutkimusta ovat evakko- ja sotalapsikokemukset, sekä koulunkäynti tänä aikana Ruotsissa. Tutkimuksen mukaan lasten arkeen kuului sota-aikana koulunkäynnin lisäksi paljon työtä ja

vastuuta, mutta myös leikki oli lasten elämässä läsnä. Tutkimushenkilöiden kokemukset olivat yksilöllisiä, mutta niistä löytyi myös paljon samaa. Paksuniemi myös peilaa evakkomatkaa tämän päivän pakolaisten tilanteeseen Suomessa. Paksuniemen mukaan näihin historian tapahtumiin tutustuminen voi auttaa meitä ymmärtämään niiden lasten kokemuksia, jotka nyt ovat Suomessa, kaukana kotoaan. (Paksuniemi 2014, 84.)

Nadja Soudunsaari puolestaan on pro gradu -tutkielmassaan ”*Piti tehdä niin kuin Fröken käski.*” *Suomalaisten sotilasten koulumuistoja Ruotsissa vuosina 1939—1945 sekä kotiinpaluun jälkeen Suomessa* (2014) keskittynyt tutkimaan nimenomaan sotilasten kokemuksia koko toisen maailmansodan ajalta. Soudunsaari on tutkinut koulunkäyntimuistoja haastattelu- ja kirjoitelma-aineistoa analysoimalla. Tutkimus keskittyy sotilasten koulumuistoihin, rajaten näin ollen ulkopuolelleen evakossa olleiden lasten kokemukset. Rajausta lukuun ottamatta Soudunsaaren tutkimus on tutkimusongelmaltaan ja näkökulmaltaan hyvin samankaltainen pro gradu -tutkimukseni kanssa. Myös tuloksista löytyy huomattavan paljon yhtäläisyyksiä.

Ihmisten kertomukset ja teoreettinen tieto Lapin sodasta ovat molemmat edustettuna myös Erkki Raution *Pohjoiset pakolaiset. Tietoa ja tarinoita Lapin sodasta ja lappilaisten evakkotaipaleelta* -tietokirjassa (2004, toim. Tuomo Korteniemi & Mirja Vuopio). Paksuniemi (2014), Soudunsaari (2014) ja Rautio (2004) ovat kaikki sijoittaneet kertomukset kontekstiinsa, mikä tekee niistä lukijan kannalta miellyttäviä, mutta silti informatiivisia.

Näiden tutkimusten lisäksi haluan mainita muutaman tiedon tai innostuksen lähteenä käyttämäni teoksen. Onerva Hintikan *Pako Lapin sodasta* (2016) pureutuu muistitiedon kautta ihmisten kokemuksiin evakkomatkasta. *Sodan kasvattamat* (Näre, Kirves & Siltala 2010) taas kertoo suomalaisten lasten ja nuorten kokemuksia Suomen sotien ajalta niin kotimaasta kuin evakko- ja sotilapsimatkoiltakin. Edellisten lisäksi Pertti Kaven tuo esiin sotilasten kokemuksia teoksessaan *Sotalapset. Toiveet ja todellisuus* (2011). Näiden

kokemus- ja muistitietotutkimusten lisäksi aiheesta on 2010-luvulla julkaistu myös tietokirjallisuutta, kun torniolainen kirjailija Mika Kulju on kirjoittanut kattavan tietokirjan *Lapin sota 1944–1945* (2013). Teoksessa Kulju esittelee yksityiskohtaisesti Lapin sodan ja saksalaisten vetäytymisen vaiheet.

Turvapaikanhakijoita ja pakolaisia on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa nykypäivänä paljon. Lutine de Wal Pastoor on tutkinut koulunkäynnin vaikutusta 2000-luvulla Norjaan tulleiden pakolaislasten elämään ja sopeutumiseen tutkimuksessaan *The decisive role of school in the lives of unaccompanied refugee minors in Norway* (2013). Nämä lapset ovat tulleet hakemaan turvaa kauas kotoaan ilman vanhempiaan, niin kuin osa lappilaisista lapsista lähti toisen maailmansodan aikana Ruotsiin. De Wal Pastoor (2013, 39) toteaa, että näille rankoista oloista Norjaan tulleille pakolaislapsille koulu on paikka, jossa tuetaan ja tulee tukea heidän oppimistaan, kehitystään ja hyvinvointiaan. Koulu on paikka, jossa saadaan kavereita ja sopeudutaan osaksi yhteiskuntaa (de Wal Pastoor 2013, 37). De Wal Pastoorin tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella peilaten niitä pro gradu -tutkimukseni aiheeseen ja tuloksiin. On kuitenkin muistettava, että nykypäivän Norja on yhteiskunnaltaan ja koululaitokseltaan erilainen, ja ennen kaikkea monikulttuurisempi kuin Suomi ja Ruotsi toisen maailmansodan aikoihin. Silti voidaan todeta, että koulunkäynnillä on ollut ja on nykyään suuri merkitys siihen, miten pakolaislapset sopeutuvat uuteen ympäristöön.

3 TUTKIMUSONGELMA

Tutkimuksen pääkysymys on:

1. Miten lapset kokivat evakkoon tai sotalapseksi lähdön, elämän ja koulunkäynnin Ruotsissa Lapin sodan aikana vuosina 1944–1945?

Koska evakko- ja sotalapsiajan kokemiseen ja muistamiseen liittyy lisäksi vahvasti kotiinpaluun jälkeinen koulunkäynti Suomessa, olen lisäksi muotoillut toisen kysymyksen tukemaan pääkysymyksen avulla rakentuvaa kertomusta. Kolmannella kysymyksellä olen pyrkinyt selvittämään, miten tutkimushenkilöt itse kokevat nyt vuosikymmenten jälkeen tuon ajan vaikuttaneen elämäänsä.

2. Miten koettiin koulunkäynti Suomessa kotiinpaluun jälkeen?
3. Miten tutkimushenkilöt kokevat evakko- tai sotalapsiajan vaikuttaneen elämäänsä?

Olen rajannut tutkimuksen koskemaan Lapista Ruotsiin lähteneitä lapsia, jotka olivat perhemajoituksessa joko omassa tai ruotsalaisessa perheessä, tai evakkoleirillä. Rajauksen ulkopuolelle jätin siis Lapista muualle Suomeen tai muihin Pohjoismaihin evakuoitettuja tai sotalapsiksi lähetettyjä lapset. Näin vältän tutkimuksen aiheen paisumista turhan laajaksi, ja voin paneutua valitsemaani aiheeseen mahdollisimman syvällisesti.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Narratiivinen tutkimus

Käyttämäni tutkimusmetodi on pääosin narratiivinen. 'Narratiivisuus'-termin suomenkielisenä vastineena voidaan pitää esimerkiksi 'kerronnallisuutta' tai 'kertomuksellisuutta' (Heikkinen 2015, 151). Tässä tutkimuksessa käytän rinnakkain termejä narratiivisuus ja kertomuksellisuus. Kun tutkijana puhun kertomuksista, olen kiinnostunut tutkimushenkilöiden eli haastateltavien tavasta kokea maailmaa ja elämän muutoksia (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191).

Tutkimuksen aineistona käytän haastatteluin keräämiäni evakko- ja sotalasten kertomuksia, eli aineisto on narratiivinen. Haastatteluaineistosta puhuessani käytän termejä aineisto, kertomukset tai narratiivit. Esittelen aineiston ja tutkimuksen tulokset narratiivisesti eli kertomuksen muodossa. Lopullisen kertomuksen muodostamisessa eli aineiston analyysissä käytän narratiivisen analyysin kategorisen näkökulman apuna laadullista, aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineiston analyysistä kerron tarkemmin alaluvussa 4.4.

Tässä tutkimuksessa keskityn kertomusten, en niinkään kertomisen tutkimukseen. Kyse on siis narratiivisesta tutkimuksesta, ei narratiivien muodon tutkimuksesta, mikä tarkoittaa, että tutkimuksessa on keskitytty kertomusten sisältöön, ei kertomuksen muotoon (Kaasila 2008, 61). Mutta kuten muissakin narratiivisen tutkimusotteen käyttöä koskeissa valinnoissa, on tässäkin tapauksessa muistettava, että rajat ovat häilyviä, jolloin luonnollisimpaan lopputulokseen päästään yhdistelemällä erilaisia käytänteitä. Syrjälä (2015, 267) sanoo, että tutkija itse luo oman tapansa käyttää narratiivista lähestymistapaa yhdistelemällä kyseisestä metodista oppimaansa ja lukemaansa suhteutettuna tutkimusongelmaan ja aineistoon. Heikkinen (2002, 185) jopa toteaa, ettei narratiivisuus ole metodi varsinaisesti ollenkaan, vaan tutkimusta, joka liittyy kertomuksiin todellisuuden välittäjinä. Tämä näkökulma ei anna narratiivista

tutkimusta tekevälle tutkijalle tarkkoja ohjeita, vaan pikemminkin poikkeuksellisen paljon tilaa tehdä omia valintoja ja tulkintoja.

Narratiivisuuden ja siihen liittyvien kertomusten pyrkimyksenä on saada kertomus tuntumaan todelta ja ymmärrettävältä (Syrjälä 2015, 262). Tässä tutkimuksessa pidän narratiivisuuden tärkeimpänä tehtävänä uskottavan, todentuntuisen tarinan luomista. Syrjälän (2015, 268) mukaan tällaisen tutkimuksen uskottavuus perustuukin juuri todentuntuun, ei yleensä tutkimukselta vaadittavaan argumentointiin. Kertomuksen todentuntuisuuden myötä myös ihmisen kokemusmaailman ymmärtäminen tulee mahdolliseksi. Ymmärryksen lisääminen tästä historian osasta, evakko- ja sotalasten elämästä ja koulunkäynnistä, onkin yksi tutkimukseni päätavoitteista. Voin allekirjoittaa Syrjälän (2015, 268) näkemyksen tutkimuksen tavoitteista: ”Tutkimuksen lukemisen jälkeen parhaimmillaan jotain on toisin kuin aikaisemmin sekä lukijan että tutkijan maailmassa.”

Kertomukset aineistona ovat konkreettisesti analyysin kannalta hedelmällinen lähtökohta. Informantin oma tapa ilmaista asioita, eli tässä tapauksessa kokemuksiaan, auttaa minua pääsemään tutuksi hänen ilmaisemisensa tapoihin ja sitä kautta hänen kokemusmaailmaansa. (Erkkilä 2005, 196.) Kun esittelen tulokset narratiivisesti kertomuksen muodossa, tulee tutkimuksesta kuin kaunokirjallisuutta, vaikkakin sen totuusarvo säilyy. (Heikkinen 2015, 165.) Myös analyysi on toteutettava totuudenmukaisesti, eikä värikynää saa käyttää, vaikka se kuinka houkuttelevalta tuntuisi. Tutkimuksessa esiin tulleita asioita voi joko korostaa tai vaihtoehtoisesti jättää vähemmälle huomiolle, jolloin tarinaan saadaan toivotunlaista, narratiiviseen tutkimusotteeseen sopivaa rakennetta.

Edellisten määritelmien lisäksi tutkimuksessa on piirteitä mikrohistoriallisesta muistitietotutkimuksesta. Mikrohistoria tarkoittaa yksittäisen, rajoitetun kohteen tarkkaavaista tutkimusta (Levi 2001, 99). Tässä tapauksessa kohteena on yksi tutkimushenkilöille yhteinen tapahtuma tai ilmiö eli evakko- ja sotalasten Ruotsissa viettämä aika ja koulunkäyntikokemukset. Mikrohistoriaan ja

muistitietotutkimukseen liittyviä luotettavuuden kysymyksiä käsittelen alaluvussa 4.6. Muistiteto- ja kokemustutkimuksen koen niin oleellisiksi osiksi tutkimusta sekä tutkimusongelman että tuloksien tarkastelun kannalta, että avaan niihin liittyviä kysymyksiä tarkemmin alaluvussa 4.5.

4.2 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimusmateriaalina eli aineistona käytän keräämiäni viiden henkilön haastatteluja. Nämä henkilöt ovat olleet toisen maailmansodan ja Lapin sodan aikana Ruotsissa evakko- tai sotalapsena ja käyneet koulua siellä. Haastateltavat löytyivät tuttavapiiristäni sekä sosiaalisen median kautta Facebook-päivityksen avulla. Taulukossa 1. on esitelty tutkimukseen osallistujien perustiedot. Aineisto sopii tutkimukseen, koska subjektiivisten kokemusten kautta voimme paremmin ymmärtää historian tapahtumia.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistujien perustiedot.

Nimi (muutettu)	Kotipaikka-kunta	Syntymä-vuosi	Ruotsissa evakko- tai sotalapsena oloaika
Eino	Pello	1936	syyskuu 1944 – marraskuu 1945
Hanna	Rovaniemi	1932	syyskuu 1944 – toukokuu 1945
Maija	Keminmaa	1937	kesäkuu 1942 – syyskuu 1946
Matti	Rovaniemi	1937	syyskuu 1944 – kesäkuu 1945
Pertti	Keminmaa	1934	alkuvuosi 1944 – heinäkuu 1946

Tutkimusongelma määrittää metodin valintaa sekä haastateltavien määrää (Hirsjärvi & Hurme 2010, 58). Ennakko-oletuksenani oli, että viisi tutkimushenkilön haastattelun avulla saisin vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin. Yleistysten sijaan tutkimuksen aineisto auttaa kertomusten kautta ymmärtämään tapahtumia. Koska tutkimuksen tuloksista ei ole tarkoitus tehdä tilastollisia yleistyksiä, olen arvioinut haastateltavien määrän riittäväksi myös tämän suhteen. Hirsjärvi ja Hurme (2010, 59) muistuttavatkin, että myös

pienellä, harkinnanvaraisella näytteellä on mahdollista saada merkittävää tietoa ja näkökulmaa tapahtumiin ja ilmiöihin. Haastateltavien lukumäärää tärkeämpänä pidän heidän kertomuksiaan, mitä myös Holstein ja Gubrium (1995, 25) korostavat kehittelemässään haastattelutyypissä, aktiivisessa haastattelussa. Jos taas olisin valinnut käsiteltäväkseni laajemman aineiston, en olisi mielestäni pystynyt pro gradu -tutkielman laajuuden puitteissa syventymään siihen riittävästi.

Vaikka tutkimukseni ei varsinaisesti Lapin sotaa käsittelekään, en olisi voinut jättää taustatietoja tutkimukseni ulkopuolelle. Ihmisen kokemukset ja muistot rakentuvat aina eletyn elämän pohjalta (Heikkinen 2002, 187). Tämän vuoksi teoreettinen viitekehys sisältäen tutkimuksen kontekstualisoinnin on tärkeässä roolissa. Haastateltavat henkilöt ovat eläneet elämänsä Suomen Lapissa 1930–1940 -luvulla ennen kuin sota ja evakko aika koittivat. On vaikeaa selittää tai ymmärtää elämän ja koulunkäynnin erikoisuus Ruotsissa, jos ei ole tiedossa, millaisesta tilanteesta sinne lähdettiin. En siis voinut ottaa tutkijana sitä vapautta, että irrotan haastateltavien evakko- ja sotalapsikokemukset heidän muusta taustastaan.

4.3 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessani olen käyttänyt haastattelua. Pidän tätä luonnollisena valintana tutkimusongelmaan vastaamisen kannalta. Haastattelu on toimiva aineistonkeruumenetelmä, koska voin haastattelijana ja tutkijana selventää ja syventää haastateltavien vastauksia haastattelun edetessä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 35). Kolme haastattelua olen tehnyt kandidaatintutkielmaani varten talven 2015–2016 aikana. Kandidaatintutkielmassani tutkin Lapin sodan aikana Ruotsissa perhemajoituksessa olleiden evakkojen kokemuksia evakkoajalta, rajaten evakkoleireillä tai sotalapsena olleiden lasten kokemukset tutkimuksen ulkopuolelle. Pidän kandidaatintutkielmaani varten keräämääni aineistoa arvokkaana, joten päätin sisällyttää sen myös pro gradu -tutkimukseeni. Koen,

että tehty tutkimus tulee merkitykselliseksi vasta, kun se julkaistaan ja näin ollen voi saada lukijoita eli yleisön. Kandidaatintutkielmaani ei ole julkaistu, ja myös tästä syystä otin aiemman aineiston nyt uudelleen käsittelyyni. Tällaisessa menettelyssä ei ole ongelmaa, koska Kuulan ja Tiitisen sanoin: ”Laadullista haastattelua voi tuskin koskaan analysoida tyhjiin.” (Kuula & Tiitinen 2010, 455.)

Kaksi tuoreinta haastattelua toteutin alkutalvesta 2016 laajentaakseni aineistoa tätä tutkimusta varten. Kokonaisuudessaan aineisto koostuu noin viidestä tunnista nauhoitettua puhetta, yhden haastattelun keston ollessa keskimäärin yksi tunti. Litteroituna haastatteluaineisto oli noin 46 sivua (Arial 12, riviväli 1,5). Litterointitarkkuutta pohtiessani olen ottanut huomioon valitsemani metodisen lähestymistavan. Koska olen kiinnostunut tutkimuksessani henkilöiden kertomuksista enkä niinkään kertomisen tavoista, riitti litterointivaiheessa puheen kirjoittaminen. Päädyin ratkaisuun, jossa poistin vain sellaiset täytesanat ja äännähdykset, jotka turhaan tekivät aineistoa vaikeaselkoisemmaksi ilman vaikutusta sisältöön. Tutkija tekee valintoja sen suhteen, mikä litterointivaiheessa tai litteroidussa aineistossa on oleellista tutkimuksellisesti (Ruusuvuori 2010, 428). Näitä valintoja olen tutkimuksen edetessä tietoisesti tehnyt.

Haastatteluista kolme on tehty haastateltavien kotona, jotta he tuntevat olonsa mahdollisimman rennoksi, mikä osaltaan varmasti helpottaa kipeidenkin asioiden kertomista vieraalle ihmiselle. Koti on paikkana haastateltavalle turvallinen, jolloin vastaaminen on helpompaa ja tutkimuksen onnistuminen on todennäköisempää (Eskola & Vastamäki 2015, 30). Kaksi haastattelua toteutettiin välimatkan vuoksi puhelimitse, ja myös nämä haastattelut olivat onnistuneita.

Olen toteuttanut haastattelut ilman tarkkoja kysymyksiä ja selkeää haastattelurunkoa, enemmänkin keskustelunomaisesti, puolistrukturoituina haastatteluina. Puolistrukturoitu teemahaastattelu on haastattelun muoto, jossa kysymykset eivät ole tarkkaan määriteltyjä muodoltaan ja järjestykseltään, mutta haastattelu rakentuu tietyn teeman ympärille (Hirsjärvi & Hurme 2010, 47). Tässä

tutkimuksessa tämä teema on tutkimusongelma ja sen konteksti, eli Lapin sodan evakko- ja sotalasten koulunkäynti Ruotsissa.

Lisäksi haastattelutavassa oli piirteitä narratiivisesta haastattelusta. Narratiivisessa haastattelutavassa pyrkimyksenä on saada aineistoksi kertomuksia (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189). Aloitin haastattelut pyytämällä haastateltavaa kertomaan ensin evakkoon tai sotalapseksi lähdöstä, minkä jälkeen etenimme keskustellen kertomuksessa ajallisesti eteenpäin. Tällaisessa haastattelussa haastatteli muotoilee kysymykset sellaisiksi, että niihin on luontevaa vastata kertomuksen muodossa. Lisäksi narratiivisessa haastattelussa on tärkeää antaa tilaa haastateltavalle kertoa kokemuksistaan omin sanoin. Haastattelun loppupuolella haastatteli voi kysyä tarkentavia kysymyksiä tutkimuksen kannalta oleellisista teemoista. (Kaasila 2008, 45–46.)

Jo ennen haastattelujen toteuttamista olin tutustunut aiheeseen kirjallisuuden avulla. Tutkimusongelman kontekstiin tutustuminen on oleellista oikeiden kysymysten esittämisen ja vastausten ymmärtämisen kannalta (Holstein & Gubrium 1995, 45). Koska olin valmistautunut haastattelutilanteeseen tutustumalla aiheeseen, pystyin suunnittelemaan sopivat kysymykset apuvälineiksi siltä varalta, että haastattelu ei pysyisi tutkimuksen teeman ympärillä. Haastateltavat ovat saaneet kertoa vapaasti aiheesta eli elämästään evakko- tai sotalapsiaikana, ja vain tarvittaessa olen esittänyt valmiiksi suunnittelemani tarkentavia kysymyksiä. Lopun tarkentavat kysymykset koskivat muun muassa kuvauksia paikoista ja ihmisistä. Haastatteluhetkellä minun oli myös muistettava, etteivät kysymykset saa olla liian johdattelevia, jotta todella saan esiin analyysin kannalta oleellisia tutkimushenkilöiden omia kertomuksia.

Haastattellessa minun oli myös otettava huomioon, etteivät haastateltavat välttämättä huomaa kertoa asioita, jotka tutkimuksen kannalta ovat tärkeitä. Omista muistoista kertoessa ei ehkä ole aina selvää, mikä on oleellista tutkijan näkökulmasta, joka voi olla hyvinkin erilainen heidän omaansa verrattuna. Tämän vuoksi olenkin koko haastattelujen ajan kannustanut haastateltavia kertomaan

aiheesta kaiken, mitä mieleen juolahtaa. Litterointivaiheesta tämä teki työläämmän, mutta tutkimusaineistosta tuli tällä tavoin mahdollisimman laaja ja hedelmällinen.

Haastattelun suunnittelun ohella on tärkeää muistaa, että haastattelut ovat lopulta vuorovaikutustilanteita, joissa haastattelijalla ja haastateltavalla on omat roolinsa (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 29). Jokaisessa haastattelussa haastateltavien päästyä alkuun kertomuksissaan olen minä saanut ottaa kuuntelijan rooliin. Menetelmävalintaa voidaan näin ollen pitää onnistuneena. Aihe on näille henkilöille tärkeä, ja he myös mielellään jakoivat tarinansa. Kaikin puolin haastattelut ja tutkimus aiheineen noin muutenkin on ollut kaikille osapuolille käsitykseni mukaan kokemuksena hyvin antoisa ja lämminhenkinen. Etenkin minulle itselleni sekä tutkijana, opettajana että ihmisenä tämä on ollut mieltä avartava kokemus. Vuorovaikutuksen sujuvuutta ja henkilökemioiden kohtaamista voidaan siis todella pitää tärkeänä haastattelun onnistumisen kannalta (Kuula & Tiitinen 2010, 447–449).

Evakko- ja sotalapsiaika voi sen eläneille olla, ja yleensä onkin, aiheena emotionaalinen. Aiheen emotionaalisuus on hyvä ottaa huomioon aineistonkeruumenetelmää päätettäessä, ja haastattelua voidaan pitää sopivana menetelmänä tällaista aihetta tutkittaessa (Hirsjärvi & Hurme 2010, 36). Evakko- ja sotalapsiaikojen muisteleminen saattoi myös ajoittain herkistää haastateltavia, mutta jokainen haastattelu päättyi hymyyn.

Haastattelu oli sopiva tiedonkeruumenetelmä myös tutkimushenkilöiden iän huomioon ottaen. Tutkimushenkilöt ovat olleet haastatteluhetkellä 79–85 -vuotiaita. Vanhat ihmiset voivat kokea kirjoittamisen vaikeana tai epämiellyttävänä, minkä vuoksi kertomuksen tuottaminen puheen muodossa haastattelun yhteydessä voidaan kokea vaivattomampana. Lisäksi vanhat ihmiset ovat yleensä ottaen miellyttäviä haastateltavia, ja he kertovat mielellään omista kokemuksistaan (Hirsjärvi & Hurme 2010, 133). Vanhoja ihmisiä on yleensä ottaen helppo löytää haastateltaviksi, eikä yhteistä haastattelu-aikaa ole

vaikea löytää (Lumme-Sandt 2005, 128). Näiden seikkojen voin todeta pitäneen paikkaansa myös tämän tutkimuksen kohdalla.

Kuten eri lähteissä todetaan (esim. Lumme-Sandt 2005, 128; Hirsjärvi & Hurme 2010, 133) myös tätä tutkimusta varten toteutettuja haastatteluja tehdessä oli havaittavissa, että haastateltavat pitivät tärkeänä, että joku on kiinnostunut heidän mielipiteistään ja kertomuksistaan. Muutama haastateltavista aluksi vähätteli omaa muistiaan ja kykyä antaa tutkimuksen kannalta oleellisia tietoja. Lopputulos jokaisen haastattelun kohdalla oli kuitenkin tutkijan näkökulmasta erittäin onnistunut.

Yksi haastateltavista on minulle entisestään tuttu ja läheinen henkilö, minkä olen ottanut huomioon kiinnittämällä erityistä huomiota aineiston objektiiviseen tarkasteluun. Olen tiedostanut tämän tutkimuksen aloituksesta lähtien, enkä koe sen olevan ongelmallista tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Haastatteluaineiston lisäksi yhdellä tutkimushenkilöllä oli olemassa omaelämäkerrallista aineistoa, jota käytän tutkimukseni tukena. Elämäkerrat ovat haastattelujen ohella yksi narratiivisen tutkimusaineiston yleinen muoto.

4.4 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä käytin laadullista, aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, johon sovelsin piirteitä narratiivisuudesta. Pelkistin aineiston pilkkomalla sen osiin esittämällä sille alempana esiteltyjä analyysikysymyksiä. Luokittelin aineiston siinä esiin tulevien aiheiden mukaan teemoihin käyttäen apunani tekstinkäsittelyohjelmaa. Teemojen pohjalta muodostin kertomuksen, jonka avulla esittelen nämä aineistoa kuvaavat teemat (Polkinghorne 1995, 18). Teemat näkyvät myös tutkimuksen tulosten otsikoinnissa (esim. Lähtö ja matka Ruotsiin, Koulunkäynti Ruotsissa sekä tarkentavat alaotsikot). Tutkimukseni välittää siis tietoa tosikertomuksen muodossa kontekstiinsa, eli oikeaan aikaan ja paikkaan, sijoitettuna. Tämän tutkimuksen kontekstina on elämä Lapin sodan aikana Suomen Lapissa ja Ruotsissa evakossa ja sotalapsena.

Narratiivinen analyysi kategorisesta näkökulmasta soveltuu käytettäväksi, kun tutkimuksessa päähuomio kohdistuu tutkimushenkilöille yhteiseen koettuun ilmiöön (Kaasila 2008, 46). Kuten aineistolähtöistä sisällönanalyysiakin, narratiivista analyysia tehdessä aineisto pilkkotaan kategorioihin eli teemoihin. Lopullinen kertomus muodostuu, kun eri tutkimushenkilöiden samoihin kategorioihin kuuluvat kertomukset yhdistetään (Kaasila 2008, 46). Näitä kategorioita tässä tutkimuksessa ovat muun muassa lähtö Ruotsiin, perhe ja asuminen Ruotsissa, opettaja ja koulunkäynti. Näiden kategorioiden kautta etsin yhtäläisyyksiä, eroja ja yhdenmukaisia teemoja (Polkinghorne 1995, 12-14). Vaikka kyse ei ole suoranaisesti narratiivien tutkimuksesta, sisältää analyysivaihe vahvasti piirteitä narratiivien analyysistä. Polkinghorne (1995, 12) kutsuu kategorista lähestymistapaa juuri narratiivien analyysiksi.

Pelkistin aineiston pilkkomalla sen osiin kysymällä siltä: Mistä tai kenestä haastateltavat puhuvat, kun puhuvat koulunkäynnistä? Kun aineisto oli pilkottu osiin, alkoi analyysin toinen vaihe. Tässä vaiheessa kysyin aineistolta: Mitä haastateltavat puhuvat näistä asioista, tapahtumista ja ihmisistä? Miten haastateltavat liittyvät elämän ja koulunkäynnin näihin henkilöihin, asioihin, tilanteisiin ja toimintaan?

Yllä esitetyt kysymykset tutkimusongelman ja haastattelukysymysten jälkeen lopulta tekevät tutkimuksesta tutkimuksen, mikä erottaa tutkijan työn toimittajan työstä (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9). Koska haastattelukertomuksen analyysia ei ole tarkoituksenmukaista tehdä yhden oikean mallin mukaan, on käytettävä niitä analysoinnin tapoja ja työvälineitä mitkä aineiston ja etenkin tutkimusongelman kannalta ovat tutkijan näkemyksen mukaan sopivimpia (Hyvärinen 2010, 90). Hyvärinen (2010) korostaa kuitenkin, ettei tutkijan työ ole haastattelukertomusten ja haastateltavien lausumien mielivaltaista arviointia, vaan kertomuksellisuuden tunnistamista ja käytössä olevien analyysitapojen soveltamista kertomukseen. Voidakseen käyttää ja yhdistellä eri analyysitapoja, on tutkijan tutustuttava niihin. (Hyvärinen 2010,

115.) Kertomusten tutkimuksessa metodi ja aineisto ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, tulosten avatessa ja kyseenalaistaessa teoriaa sekä mahdollisesti toisinpäin (Aaltonen & Leimumäki 2010, 122). Olenkin pyrkinyt liittämään tutkielman eri osat mahdollisimman toimivasti toisiinsa, jotta lukija saa mahdollisimman selkeän kuvan sekä tutkimuksen toteutuksesta että tuloksista.

Olen siis analysoinut aineistosta sitä, mitä ihmisiä, asioita, tilanteita ja toimintaa he liittävät yhteen. Tämän tehtyäni minun oli mahdollista pohtia, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia haastateltujen kokemuksissa on. Koska kyse on koulunkäynnistä, on luonnollista, että yhtäläisyydet ja erot järjestyivät esimerkiksi seuraavien teemojen ympärille: koulurakennus, opettaja, materiaali, kaverit, oppiaineet ja perhe. Lopulta näistä tuli niitä teemoja, joiden pohjalta rakensin kertomuksen, jossa ovat esiteltynä tutkimuksen tulokset.

Tarinalla on yleensä alku, keskikohta ja loppu (Heikkinen 2015, 159). Tutkimukseni tarina alkaa kotioloista Suomessa ennen evakkoon lähtöä. Keskikohta, tutkimukseni laajin ja oleellisin osuus, sijoittuu Ruotsiin evakko-aikaan. Lopuksi kotiin päästään ja elämä jatkuu. Myös Syrjälän (2015, 266) luonnehdinta kertomuksesta, jossa on alku, loppu ja juoni toteutuu aineistossa.

Kertomuksen juonentaminen tarkoittaa tapahtumien kronologiseen järjestykseen laittamista (Kaasila 2008, 51). Hirsjärvi & Hurme (2010, 137) kutsuvat tätä vaihetta narratiiviseksi strukturoinniksi. Tässä tutkimuksessa tämä tarkoittaa kategorioiden järjestämistä ajallisesti oikeaan tapahtumajärjestykseen. Alkutilanteena on Lapin sodan alkamisen aikainen elämä kotona Lapissa, loppu paluu kotiin ja elämän jatkuminen. Juoni on kaikki se, mitä tarinassa tapahtuu eli henkilön elämä tässä kyseisessä kontekstissa.

Denzinin (1989, 37) määritelmän mukaan juonen, alun, keskikohdan ja lopun lisäksi myös yleisö on narratiivin eli kertomuksen kannalta oleellinen. Tämä lisää mielestäni perusteluita sille, miksi tämä tutkimus ja sen julkaiseminen on tärkeää:

Narratiivit saavat yleisönsä ja kertomukset jäävät elämään. Vaikka yleisö ymmärrettäisiin Kaasilan (2008, 43) tavoin retorisesti, on konkreettinen yleisö oleellinen ymmärryksen lisäämisen ja historiasta oppimisen näkökulmasta. Yleisön vakuuttaminen ja sen kanssa käytävä dialogi on myös tutkijan näkökulmasta tärkeää (Kalela 2000, 229). Pidän tätä tutkimusta tärkeänä, joten olen ottanut myös yleisön vakavasti koko prosessin ajan.

Yksi narratiivisen tutkimuksen yleinen tarkastelun kohde on ihminen osana yhteisöä. Tässä tapauksessa kohde on lapsi, oppilas, koululainen, evakko- tai sotalapsi ja sitä kautta suomalainen Ruotsissa. Keräämäni aineisto on henkilöiden omaa kerrontaa, josta olen rakentanut mahdollisimman yhtenäisen tarinan.

Olen käyttänyt tutkimustulosten esittelyssä suoria sitaatteja, jotta muistojen ja koko kertomuksen tunnelma säilyisi mahdollisimman aitona ja todentuntuksena. Näin myös välttyin varmimmin tekemästä vääränlaisia tulkintoja, joita voisi mahdollisesti puhutun murteen kirjakielelle kääntämisen myötä tapahtua. Aineiston litterointi on silti aina tulkintaa, eikä täydellistä litteraatiota olekaan (Nikander 2010, 442). Tämän huomioiden ja hyväksyen olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esille jo litterointivaiheessa mahdollisimman tarkasti tutkimuksen kannalta oleellisen kertomuksen.

4.5 Muistitieto- ja kokemustutkimus

Kun kyse ei ole varsinaisesta elämäkertatutkimuksesta, jossa tutkitaan ihmisen koko elämää, vaan ihmisen kokeman tietyn ilmiön tai tapahtuman tutkiminen, voidaan puhua muistelu- tai muistelemistutkimuksesta (Hirsjärvi & Hurme 2010, 162). Tällainen tutkimus perustuu nimensä mukaisesti muistitietoon, jota tutkittaessa on otettava huomioon muutamia muistitietotutkimuksen perusasioita ja -kysymyksiä. Muistitieto on konstruktivistista tietoa, eli se rakentuu aiemman tiedon pohjalta. Metodologisesta tai tutkimusmenetelmällisestä näkökulmasta muistitieto-tutkimukselle ei ole tarkkoja määritelmiä ja rajoja, vaan muistitietoa

voidaan tutkia erilaisia menetelmiä käyttämällä ja niitä soveltaen. Jotta voimme edetä muistitiedon tutkimuksessa, on meidän osattava määritellä, mitä tarkoittavat muisti ja tieto. (Fingerroos & Peltonen 2006, 10–11.)

Muistia on määritelty laajasti eri tieteenaloilla. Lyhyesti kuvailtuna muisti on kyky, joka liittyy ajatteluun ja tietämiseen. Muisti liittyy menneisyyteen ja sen avulla voimme ajatella uudestaan esimerkiksi eri aistien kautta kokemiamme ja oppimiamme asioita. (Niiniluoto 2014, 11.) Hyvärisen (2014, 31) mukaan muisti ja kertomus nivoutuvat tiiviisti yhteen: Kertomukset edellyttävät muistamista ja muistimme on täynnä kertomuksia kokemuksistamme.

Fingerroosin ja Peltosen (2006, 11–12) mukaan tieto voidaan jaotella kahteen osa-alueeseen: viralliseen tietoon ja toiseen tietoon, jolla tarkoitetaan lyhyesti sanottuna kokemuksiin ja pohdiskeluun perustuvaa tietoa. Muistitietotutkimuksen osalta virallista tietoa on lähdekirjallisuuden perustuva teoria ja siihen sisältyvä aiheen kontekstin esittely, kun taas aineiston esittely ja sen analyysi ovat toista tietoa. Muistitieto on siis tietoa, joka ei perustu viralliseen tietoon ja lähdekirjallisuuden, vaan ihmisen muistiin (Fingerroos & Peltonen 2006, 8). Akateemista muistitietotutkimusta ei ole mahdollista tehdä ilman molempia tiedon osa-alueita.

Koska tieto ei muistitiedosta puhuttaessa ole yhtä kuin totuus, on luonnollista, ettei muistitietoa käsitellä ainoana oikeana totuutena. Sen sijaan voimme pitää muistitietoa pikemminkin väylänä, jonka kautta pääsemme niitä merkityksiä kohti, joita tutkimushenkilöt antavat kokemuksilleen. Se, ettei tutkimushenkilöiden kertomuksia tule pitää ainoana oikeana totuutena ei saa kuitenkaan tarkoittaa, että tutkija epäilisi kertomuksien oikeellisuutta. Voidaan siis sanoa, etteivät kaikki lähdekritiikin kuvaukset sovellu käytettäväksi muistitietotutkimukseen sellaisinaan. (Kempainen 2007, 259.) On kuitenkin tunnistettava ja tunnustettava muistitiedon käytössä mahdollisesti ilmenevät tiedon vääristymät, mikä onkin ehkä tärkein lähdekritiikin muoto muistitietotutkimuksessa (Kalela 2006, 76).

Kemppainen (2007, 260) muistuttaa, että kun on kyse muistitietotutkimuksesta, ei pidä arvioida tutkimusta tutkimushenkilöiden määrän perusteella, vaan arvokkaita tutkimustuloksia voidaan saada esiin myös pienemmän aineiston avulla. Tämä ei tapahdu itsestään, vaan etenkin suppean aineiston tutkimuksessa tutkijan analyysin ja tulkinnan taidot ovat isossa roolissa. Muistitietotutkimus on merkittävää juuri näiden arvokkaiden tutkimustulosten vuoksi: Voimme saada selville jotain myös niistä kokemuksista ja tapahtumista, joita virallisissa asiakirjoissa ja muissa lähteissä ei tunneta (Salmi-Niklander 2006, 199).

Muistitietotutkimus yhdistetään useasti mikrohistoriaan. Mikrohistoriaa voidaan käyttää apuna muistitiedon analyysissa, vaikkakaan muistitietotutkimus ei välttämättä edellytä samanlaista mikroskooppisen tarkkaa kuvausta kuin mikrohistoria. (Fingerroos & Haanpää 2006, 26.) Mikrohistorian tutkijat käyttävät usein aineistonaan muistitietoa esimerkiksi arkistoista tai haastatteluin kerättynä. Tämä on yksi muistitietotutkimuksen ja mikrohistorian yhdistämisen tapa. (Peltonen 2006, 145.)

Kertomukset yhdistetään hyvin usein ihmisten kokemuksiin maailmasta ja sen ilmiöistä sekä niiden tutkimiseen (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191). Kokemus voidaan määritellä sisältämään ihmisen aistimukset, elämykset, tunnot, tunteet ja tunnelmat (esim. Baumeister 1991) Hännisen (1992, 24) mukaan kokemukset muodostuvat aktiivisesti aiemmin koetun pohjalta. Jo tämä seikka yksinään johtaa siihen, etteivät ihmisten kokemukset samastakaan ilmiöstä ole samanlaiset. Elämäkerrallisia kokemuksia tutkittaessa tulee saada kuuluville tutkimushenkilöiden ääni, tunteet, toiminta ja kokemukset. Tutkimushenkilöiden henkilökohtaisista kokemuksista tehdään tutkimuksessa sosiaalisesti ymmärrettäviä, kun elämänsä käännekohtien kertomisen kautta henkilöt antavat kokemuksilleen merkityksiä. (Syrjälä 2015, 259.) Toisaalta, näiden merkitysten kautta kokemukset juuri rakentuvat. Kun tutkija tutkii kokemuksia, tutkii hän siis kokemuksen sisäisiä merkityksiä sekä rakenteita. Näitä tutkittaessa voimme

keskittyä ihmiseen yksilönä sekä sosiaalisena yhteisön jäsenenä. (Laine 2015, 31.)

Ihmisen kokemusten tutkimuksessa on huomioitavaa, että jokainen ihminen tarkastelee elämää ja maailmaa omalla tavallaan. Nämä tarkastelun ja kokemuksen tavat rakentuvat aiemmin koetun ja eletyn elämän, henkilön oman historian pohjalta. Ihmiset eivät siis elä ja koe tilanteita samalla tavalla, vaan yksilöinä. Tämä johtaa siihen, että kokemustutkimuksessa suora yleistäminen yksityisestä yleiseen ei ole mahdollista. Sen sijaan kokemusta tutkittaessa saamme tutkimushenkilöiden kautta tietoomme yksittäisten henkilöiden tapoja kokea tietty asia saamalla kertomusten kautta käsityksen heidän merkitysmaailmastaan. (Laine 2015, 30–32.)

Kokemustutkimus tarkoittaa ihmisten tapoja kokea maailmaa ja sen ilmiöitä käsittelevää tutkimusta (Hirsjärvi & Hurme 2010, 168). Jotta pääsemme lähemmäs näitä kokemisen tapoja, voimme käyttää aineistonkeruutapana esimerkiksi haastattelua. Kun aineistonkeruutapana on haastattelu, jolla pyritään saamaan tietoa tutkimushenkilön kokemuksista, on tärkeää olla tutkijana avoin ja mahdollisimman vähän vastauksia johdatteleva. Vähemmän virallisessa, keskustelunomaisessa haastattelussa päästään todennäköisimmin lähelle kokemuksia ja todenmukaista kertomusta. (Laine 2015, 39.)

Esimerkiksi teemahaastattelun avulla kerätyt elämäkerralliset kertomukset ovat henkilön oman elämänsä ja sen tapahtumien tarkastelua hänen omasta näkökulmastaan (Hirsjärvi & Hurme 2010, 161). Myös avoin haastattelu tai aktiivinen haastattelu (ks. Holstain & Cubrium 1995) ovat haastattelutapoja, joilla kokemustutkimusta etenkin narratiivisesta näkökulmasta voi tehdä. Haastattelussa tutkimushenkilö luo omasta elämästään kertomusta, jossa nivoutuvat yhteen hänen kokemuksensa ja ymmärryksensä tutkittavasta tapahtumasta tai ilmiöstä. (Erkkilä 2005, 206–207.)

On myös oleellista muistaa, että kuten useasti muunlaisessakin laadullisessa tutkimuksessa, myös kokemustutkimuksessa on pitkälti kyse tulkinnoista. Tästä pääsemme hermeneutiikan käsitteeseen, joka tarkoittaa ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa. Tutkija siis pyrkii ymmärtämään tutkimushenkilöiden kokemuksia analysoimalla aineistoa ja tulkitsemalla sitä parhaansa mukaan. Kun aineisto kerätään haastatteluin, on ymmärtämisen ja tulkinnan kohteena puheen lisäksi useasti esimerkiksi eleet sekä erilaiset ilmaisun tavat. Näistä ilmaisun tavoista esimerkiksi metaforat kuvailun keinona voivat antaa kokemukselle lisää merkityksiä, jotka eivät välttämättä ole ilmiselviä. Tässä hermeneuttinen ulottuvuus tulee tärkeäksi lopputuloksen kannalta. (Laine 2015, 33.)

Dialogin käyminen aineiston kanssa on yksi tutkijan tärkeimmistä työkaluista. Haastatteluaineisto muuttuu tiedoksi vasta analyysin, eli juuri tämän dialogin myötä. Kokemustutkimuksessa tämä näkökulma on tärkeä ja tutkijan rooli tulkintojen tekijänä näin ollen merkittävä. Kun tutkija käy tätä dialogia aineiston kanssa palaten tutkimuksen edetessä välillä aikaisempiin vaiheisiin, vähentyvät mahdolliset virheelliset tulkinnat. (Laine 2015, 38–41.) Kun kokemustutkimusta tehdään narratiivisesta näkökulmasta, on tutkija kiinnostunut siitä, miten tutkimushenkilön kokemukset esiintyvät hänen kertomuksessaan. Näitä monitasoisia kokemuksen muotoja tutkija pyrkii sekä ymmärtämään että kuvaamaan tutkimuksessaan. (Erkkilä 2005, 202.)

4.6 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen ollessa mikrohistoriallinen, sen tuloksia ei ole tarkoitus yleistää. Pikemminkin voidaan sanoa, että mikrohistoriallisen tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi linkki mikrosta makroon, lokaalista globaaliin ja kokemuksista struktuuriin (Levi 2001, 116). Tutkimuksen aineisto on subjektiivista, haastateltujen henkilöiden omiin kokemuksiin perustuvaa tietoa. Ei voida yleistää, että kaikki evakko- ja sotalapset ovat kokeneet Ruotsissa vietetyn ajan ja koulunkäynnin samalla tavalla, vaikka samoja piirteitä kokemuksissa onkin. Silti voimme todennäköisesti käyttää näitä kertomuksia tuomaan näkökulmaa

esimerkiksi tämänhetkiseen pakolaistilanteeseen. Mikrohistorialle on tyypillistä, että lähdeaineiston valinnassa keskitytään määrän sijaan laatuun (Ollila 1995, 7). Olen ottanut myös tämän huomioon käyttämällä erityistä harkintaa ja kriittisyyttä lähdeaineiston tarkastelussa ja valinnassa.

Myös narratiivisesta näkökulmasta tutkimuksen luotettavuutta voidaan pitää rajallisena, sillä kerronnallisuus perustuu aina tulkinnalliseen ja konstruktivistiseen lähestymistapaan. (Heikkinen 2015, 157.) Tämä tarkoittaa Heikkisen (2002, 187) mukaan sitä, että vaikka emme pääse objektiiviseen totuuteen tällaista tutkimusta tekemällä tai lukemalla, luomme silti todentuntuisen näkökulman todellisuuteen. Konstruktivismin mukaisesti tämäkin tutkimus rakentuu aiemman tiedon eli aiemman kertomuksen pohjalta, rakentaen sen ja uuden aineiston avulla uuden kertomuksen. Käytännössä tämä tarkoittaa aikaisemman tutkimuksen ja kontekstualisoinnin liittämistä tutkimushenkilöiden kertomuksiin.

Tämän lisäksi on tärkeää muistaa, että aineisto koostuu muistitiedosta. Vaikka tutkimushenkilö on sama henkilö haastatteluhetkellä, eli kertomuksen kertomisen hetkellä kuin kertomuksen tapahtumien hetkellä, on niiden välissä oleva lähes ihmiselämän mittainen aika otettava huomioon (Pöysä 2015, 136). Haastattelut on tehty yli 70 vuotta tapahtumien jälkeen, mikä tarkoittaa sitä, että muistot ovat saattaneet hämärtyä. Myös eletty elämä on voinut muuttaa muistoja ja ajatuksia.

Perehdyttyäni alan kirjallisuuteen totean, kuten Heikkinenkin (2015, 164), ettei narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidakaan arvioida samoilla käsitteillä kuin muita yleisimpiä tutkimusotteita käyttäviä tutkimuksia (yleistettävyys, uskottavuus, kattavuus, totuudellisuus, siirrettävyys). Heikkinen kollegoineen ehdottaakin käytettäväksi seuraavia tutkimuksen validointiperiaatteita: "(1) historiallisen jatkuvuuden periaate, (2) refleksiivisyyden periaate, (3) dialektisuuden periaate, (4) toimivuuden periaate ja (5) havahduttavuuden periaate." (Heikkinen 2015, 164. Mukaellen Heikkinen & Syrjälä, 2008.)

Toisin sanoen (1) ajallinen ja paikallinen konteksti tulisi tehdä lukijalle selväksi, (2) tutkijan on osattava reflektoida omaa asennoitumistaan ja yhteyttään tutkimusaineistoon, (3) tulkintojen on oltava dialogisia sekä moniäänisiä, (4) tutkimuksen on oltava hyödyllinen ja (5) parhaimmillaan se havahduttaa ajattelemaan uudella tavalla ja avartaa näkemystä. (Heikkinen 2015, 164. Mukaellen Heikkinen & Syrjälä 2008.) Perinteisiin luotettavuuden arvioinnin periaatteisiin verrattuna tuntuu tarkoituksenmukaisemmalta käyttää narratiivisen tutkimuksen arvioinnissa näitä viittä kohtaa. Näitä tavoitteita kohti olen pyrkinyt tutkimukseni joka vaiheessa.

Haastateltavista henkilöistä vain yksi halusi esiintyä nimettömänä eli anonymyminä. Tutkimuseettisten periaatteiden (esim. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41; Pirttilä 2008, 82) mukaisesti olen anonymisoinut kaikki tutkimuksen henkilöt. Anonymisointi tarkoittaa nimien muuttamista sekä muiden tunnistetietojen, kuten esimerkiksi tarkimpien asuinpaikan ja perheen kuvausten karkeistamista (Kuula & Tiittinen 2010, 452). Tutkimuksen ja tarinankerronnan kannalta on kuitenkin mielestäni syytä kertoa muun muassa tutkimuskohteiden kotipaikkakunta, sukupuoli ja ikä.

Haastattelujen lisäksi yhdellä tutkimuksen kohteista on olemassa aikaisemmin kirjoitettua omaelämäkertaa. Käytin myös näitä tekstejä apuna tutkimuksessani, lähinnä haastattelumateriaalin täydentämiseen ja tulkinnanvaraisten asioiden tarkastamiseksi. Tällaisen tekstin tutkimuskäytössä ei eettistä ongelmaa ole, sillä kirjoittaja on jo aiemmin puntaroinut oman tarinansa ja sen julkistamisen (Hänninen 2008, 124–125).

Oman tulkintani mukaan tutkimukseni täyttää eettisyyden vaatimukset. Molemmipuolisen luottamuksen luominen ja haastattelijan totuudenmukaisuus haastateltavia kohtaan on yksi haastattelun eettisyyden lähtökohdista (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41). Tämän tutkimuksen kohteet ovat tutkimuksen alusta asti tienneet, mihin tarkoitukseen haastatteluista saatua aineistoa tullaan käyttämään. Osallistuminen on ollut täysin vapaaehtoista, ja tämä on ollut

kaikkien tiedossa. Haastateltavat ovat olleet myös tietoisia siitä, miten säilytän aineistoa ja mihin tulen sitä käyttämään, sekä mitä tutkimuksen toteuttaminen heidän kannaltaan tarkoittaa. Jo kandidaatintutkielmaani varten tehtyjen haastattelujen yhteydessä olen kertonut haastateltaville, että tulen säilyttämään aineiston ja käyttämään sitä pro gradu -tutkimuksessani.

Myös muilta osin tutkimuseettisiä ohjeita (Hänninen 2008, 125) on noudatettu. Kuitenkin, kuten Hänninen artikkelissaan toteaa, on narratiiviselle tutkimukselle ominaista, ettei täydelliseen eettisyyteen välttämättä päästä. Hännisen mainitsemat eettisyyden minimivaatimukset kuitenkin selvästi täyttyvät, ja osaltani olen pyrkinyt saavuttamaan myös eettiset ideaalit (kts. Hänninen 2008, 123).

5 KOKEMUKSET EVAKKO- JA SOTALAPSIAJALTA

5.1 Lähtö ja matka Ruotsiin

5.1.1 Evakkomatka alkaa

Oli alkusyksy vuonna 1944. Lapissa elettiin perunannoston aikaa, ja saksalaiset sotilaat olivat tuttu näky kaduilla. Saksalaissotilaita oli Lapissa tuohon aikaan enemmän kuin suomalaisia, yli 214 000 (Oksanen 2010, 81). Saksalaisia oli ollut Lapissa jo pidemmän aikaa, eikä heitä ujosteltu. Pellolainen Eino oli silloin 8-vuotias, ja muistaa sotilaat:

Siitä ne saksalaiset oli hyviä, että kun ne pysäyttivät autojonon tuossa tiellä, niin ko ojensi käen ja sanoi että 'Bonbon' niin tuli karkkia. Täytyy sanoa, että oli siellä välhiin jopa suklaataki tarjolla.

Syksyllä 1944 evakkoon lähtivät tutkimushenkilöistä Eino, Hanna ja Matti. Joissain perheissä sodan syttymistä ja evakkoon lähtöä osattiin aavistella, mutta lopulta kun lähtö tuli, kaikki tapahtui nopeasti. Perheet ottivat mukaansa sen, mitä kerkesivät pakata ja saivat kannettua (Paksuniemi 2014, 55). Hanna lähti perheensä kanssa evakkoon 14.9.1944 kotoaan Rovaniemeltä.

Met minun serkun kans, meillä oli niin mukavaa, ko kuulthiin, että lähemä evakkoon Ruotsiin, niin sanothiin, että met pian saama päälyskengät. Ajatella, että meillä oli ne päälyskengät mielessä. Minun koti oli semmosen korkean mäen päälä, ja sen mie kyllä sanon, että ko meitä lähettiin viemään kotua pois, niin mie siinä katoen taka sinne kotia, ja mulla oli semmonen tunne, että mie en koskaan ennää tule.

Kiireisen lähdön muistaa myös Rovaniemeltä 7-vuotiaana evakkoon lähtenyt Matti. Matti muistelee, että päivä oli 17. päivän paikkeilla.

Tuli niin äkänen lähtö, että se evakointimääräys ko tuli, niin se illalla kymmenen–yhentoista aikaan otettiin kyytiin, ja sieltä Ounasjokivarresta tietenki muitaki otettiin. Se oli semmonen avolavakuorma-auto, mihin oli etteen pantu semmonen pressu.

Pellolainen Eino aloitti syksyllä 1944 toisen luokan.

Aloitimme koulun normaaliin aikaan syyskuun ensimmäisenä päivänä, niinkö siihen aikaan aloitettiin. Ennen vanhaan oli koulussa potunnostolomat, syyskuun puolessavälissä oli perunannosto. Perunannostoloman aikoihin se koulunkäynti keskeyty ja huhuiliin evakkoon joutumisesta. Sitten sitä koulua ei enää aloitettu vaan sota tuli Lappiin häiritsijäksi.

Evakkomatkalle oli siis lähdettävä, eikä paluusta ollut tietoa. Jotkut lähtivät Hannan ja Matin tavoin kiireessä, kun taas Einon äiti oli kerennyt siivota kodin ja navetankin paluuta varten. Einon täti ja serkku olivat jo vieneet karjan ja hevoset joen yli Ruotsiin.

Me jäimä vielä äitin kanssa tänne Suohmeen asumaan ja äiti pesi talon varsin hyvin sisältä ja navetan sisältä, että ko tullaan tuolta evakosta, niin meillä on puhtaat paikat. Ja sitten tuli saksalainen joka hyvin huonolla suomella sano, että tänä päivänä on lähdettävä Ruotsiin ja huomenna on pakko lähteä.

Hannan isä vei perheensä hevoskyydillä kuorma-autolle, jonka kyydissä matka jatkui Hirvaan metsäkoululle. Sieltä matkaa jatkettiin kahden yön odottelun jälkeen junalla Ruotsiin. Juna kuljetti Hannan ja tämän perheen lähelle Skellefteåta maalaiskylään, jossa he majoittuivat kansanopistolla marraskuuhun asti. Myös rovaniemeläinen Matti äitinsä ja sisarustensa kanssa kuljetettiin Haaparannan kautta junalla kohti Skellefteåta.

Sen mie muistan, ettei se juna ois voinu olla enää täyempänä. Verkkohyllytki ylhäällä oli täynnä lapsia ja matkalaukkuja joka paikassa, ko oli sitä käsimatkatavaraa. Hoppuhan se oli, ko ne saksalaiset jo paino Kittiläntietä Kilpisjärveä kohti, marssi menemään.

Vetäytyessään pois Lapista saksalaiset toteuttivat poltetun maan taktiikkaa (Oksanen 2010, 82). Eino ja äitinsä pysähtyivät ensimmäiseksi yöksi toiselle puolelle Ruotsin rajaa sukulaistensa luo, mistä jatkoivat Mataringin pohjoispuolella olevalle leirintäalueelle yöpymään.

Ja siellä ollessa meille tuli tietoon, että kotitalo on palanut ja kaikki mitä siinä ympärillä on navettaa myöten. Saksalaiset polttivat sen.

Leirintäalueelta Einoa ja äitiä lähdettiin viemään junalla eteläiseen Ruotsiin evakkoleirille.

Nyt oli semmonen tilanne, että tämä minun opettaja, joka oli ensimmäisellä luokalla, oli samassa parakissa ja me pääsimä sammaan junavaunuun, joka Haaparannalla lastattiin ja lyötiin ovet lukkoon. Se tämä opettaja nosti minut sinne tavaratelineelle nukkumaan. Olin 8-vuotias silloin.

5.1.2 Sotalapseksi Ruotsiin

Maija ja isosisko Riitta oli lähetetty Keminmaasta Ruotsiin sotaa pakoon jo 8.6.1942, jatkosodan aikana. Keminmaasta sotalapseksi lähti myös kymmenenvuotias Pertti vuoden 1944 alusta. Pertti ja muita poikia vietiin hevoskyydillä Kemin asemalle, josta matka jatkusi junalla Haaparannalle. Toisin kuin evakot, sotalapset lähtivät Ruotsiin ilman vanhempiaan. Äidit eivät pitäneet oman lapsensa lähettämistä sotalapseksi helppona vaan ainoana mahdollisena ratkaisuna lapsen terveyden ja turvallisuuden puolesta. Moni äiti halusi lähteä lapsensa mukana Ruotsiin, mutta se ei ollut mahdollista. (Kirves 2010, 95, 116.)

Oli se erikoista aikaa tietenki lapsille ja kaikille perheille, panna lapset yksin tuonne maailmalle menemään. Se oli minusta paha siellä rautatieasemalla, ko sylilapset annettiin niille uusille hoitajille siitä vain, ja vietiin junnaan. Kyllä se oli hurjaa. Ja sitä itkua oli molemmin puolin, ko lapset ja äitit itki. Se ei ollu mittään niin herkullista kuulla semmoselle vanhemmalle lapselle, joka oli jo kymmenen ikänen. Mie olin sen verran vanha kuitenkin, että muistin nuo kotiolot ja kaipasin niitä asioita sieltä.

Lasten reaktiot vanhemmista erotuksen jälkeen vaihtelivat. Jotkut itkivät, toiset olivat apaattisia, ja joillekin eroaminen oli helpompaa. Iällä voidaan sanoa olleen suuri merkitys. (Kirves 2010, 99; Paksuniemi, Turunen & Keskitalo 2014, 68, 73.)

Riitta rupes siellä sitä itkukoulua käymään ja sitä itkua tuli loputtomiin. Hän osas ikävöidä kotia, mutta minä reppana olin ilonen, ko mulla oli siellä porukkaa ja niin poispäin. Ja mää ihan elin kuule siinä mukana, siinä ihmismassassa. Voispa sanoa, että oli minun onni, etten osannut vielä ikävöidä. Riitta-sisko kyllä päästi kyyneleet minunki puolesta varmasti.

Suomessa oltiin sotien vuoksi eletty pimeydessä jo useampi vuosi. Valoa ei saanut näkyä sisätiloista ulos, vaan ikkunat peitettiin tarkoin (Paksuniemi 2014, 53). Ruotsissa kaupunkien valot ihmetyttivät suomalaisia lapsia. Pertti muistelee:

Pimiällä junalla lähettiin ja minun mielestä Bodenissa meät otettiin pois junasta. Ja saunaan, ja vaatteet vaihdettiin. Ja sitten juna lähti Etelä-Ruotsiin ja läheltä Tukholmaa ko ajettiin, mistä se rata nyt meni, niin oli niin valosaa, niin kauhiasti valoja. Se näytti niin erikoiselta, kun Suomessa oli monta vuotta pimeyttä. Ei saanu valoja pittää missään, vaan aina piti verhot vettä, jos sisälleki pani valot. Sen pimmeyen jälkeen se oli erikoista ne Tukholman valot.

Sekä evakot että sotalapset vietiin Ruotsissa aluksi väliaikaiseen majoitukseen esimerkiksi parakkeihin tai kouluille. Näissä väliaikaisissa majoituspaikoissa suomalaiset käytettiin täisaunassa ja rokotettiin sekä rekisteröitiin. (Runtti 1994, 43.) Sotalapset myös jaettiin ruotsalaisiin perheisiin. Maija ei muista tarkoin paikkaa, missä suomalaiset tädit jakoivat heitä kasvattivanhemmille, jotka olivat tulleet sotalapsia hakemaan.

Mutta minähän pyörin siellä vaan lasten seassa ja Riitta itki jossain nurkassa. Aina löysin hänet kuitenkin. Sieltä talosta ne oikeat ihmiset sitte tuli hakemaan meät. Oisko se ollu koulu tai joku semmonen, ja siellä meät kirjattiin ja meillähän oli ne laput kaulassa. Mulla oli semmonen punanen pitkä takki päällä, samaten Riitalla, meät oli puettu ihan sisaruksiksi.

Pertti vietiin Halmstadiin koululle, josta oli tehty väliaikainen majoituspaikka josta Pertti muistaa erityisesti kerrossängyt. Sieltä Perttiä tuli hakemaan rouva, jota hän kutsui tädiksi. Täti vei Pertin Vrigstadiin, Jönköpingin itäpuolella sijaitsevaan kirkonkylään.

Siihen loppu minun suomenkieliset puhheet, kun ei siellä koko Vrigstadissa ollu yhtään suomalaista. Mie en sitte kahteen ja puoleen vuoteen puhunu yhtään sanaa suomea.

5.2 Perhe ja elämä Ruotsissa

5.2.1 Elämää evakossa

Matti oli oman perheensä kanssa evakossa. Matin isä oli silloin jo siirretty nostoväkeen, jota nykyään kutsutaan varareserviksi, eli hän ei joutunut taisteluun saksalaisia vastaan. Hänen isänsä oli mennyt edeltä karjan kanssa, ja tuli nyt hakemaan heitä väliaikaismajoituksesta koululta hevosella Ostvikin kylään. He

asuivat samassa talossa ruotsalaisen perheen kanssa, jonka pojasta tuli Matin hyvä ystävä.

Siinä talossa oli vanha pappa ja mummo ja niillä oli yks poika, Sture, pikkusen vanhempi ko mie, 3-4 vuotta vanhempi. Me talvi siinä oltiin. Me asuimme sen talon pikkupuolella, niillä oli itellä semmonen hirsinen pitkä rakennus, missä ne itte asut. Me asuttiin siinä pikkupuolella, siinä oli kaks huonetta ja keittiö. Yhessä värkättiin Sturen kanssa ja aina kerrottiin vaan että mikä mitäki tarkoittaa. Muutama kuukausihan siinä meni, että ruottia jotenki oppi. Sturen kansa puhuima välillä suomea ja välillä ruottia, ja varsiinki kirvathiin suomeksi. On meillä mahtipontisemmat kiro sanat ko Ruottissa.

Matti ylistää evakkoajan olosuhteita:

Sen parempaa paikkaa ei voi olla ko meillä oli! Siinä kylällä oli vain me kaks (suomalaista) perhettä, ja kauempana useampi. Se oli semmonen paikka, ko meitä niin vähän oli siinä kylässä, että johan ne piti meitä niinkö kukkaa kämmenellä. Kaikkea kannettiin siihen. Sai paljon semmostaki, minkä olemassaolosta ei iänkuunapäivänä ollu tietoaakaan aiemmin, tomaatista ja omenasta lähtien. Niitä ei siihen aikaan täällä ollu. Meitä ainaki piethiin hyvänä sielä, se on ihan varma.

Leireillä sopeutuminen ei ollut kaikille helppoa, tiloja pidettiin ahtaina ja ruokia liian outoina. Myös Suomesta tulleet tiedot huononsivat mielialaa. Hiljalleen elämä evakossa kuitenkin helpottui, kun päästiin tekemään töitä ja käymään koulua. (Heikkola 1982, 165.) Hanna muistelee elämää evakkoleirillä lämpimästi. Samalla leirillä oli todella paljon muita rovaniemeläisiä: Jörnin lähistöllä sijainnut Pikku-Rovaniemi oli yksi isoimmista evakkoleireistä, ja siellä asui evakkoaikana n. 1500 rovaniemeläistä, ja katuja sekä kauppoja oli nimetty kotikylästä tutuilla nimillä. (Hintikka 2016, 193.) Näin Hanna muistelee Pikku-Rovaniemeä:

Ruottin kieleen ei päästy tutustumaan ollenkaan, ko eihän meitä sieltä leirin alueelta pois päästetty. Kyllä me olthiin aivan kuule itekseen. Meät viethiin sinne Jörnin leirille, niin se oli Pikku-Rovaniemi nimeltään. Se oli semmonen, oliko se sotilaille vai kelle ko oli parakkeja, kymmenen katu. Niitä oli isompia ja pienempiä parakkeja, jossa asu yksi tai useampi perhe. Meän osote oli katu 9 tupa 10. Meitä oli iso sakki, kun meitähän on monta lasta ollu. Paitsi vanhin poika, minun velipoika, oli armeijassa. Meitä oli yheksän, ko kymmenen lasta meitä on yhteensä ollu. Isä oli poissa, se oli eri paikassa lehmien kanssa. Eihän siihen parakkiin ois muita enää sopinukkaan, ko siinä oli meän lisäksi yks perhe.

Hanna muistaa, ettei hänellä ollut paljoa tavaraa mukana Ruotsissa:

Kouluun ei tietenkään ollu pitkä matka, mutta eipä mulla ollu paljon kenkiäkhään. Mulla oli vain kesäkengät! Syksyähän se oli ko lähettiin ja ne kengät lähti mukkaan, mikkä oli jalassa. Ja mie sain sieltä sitten semmoset kengät kans. Hyvin sitä pärjättiin, sitä on lapsi niin sopeutuvainen. Nyt tuntuu aivan hurjalta, ko sitä on niin tyytyväinen ollu silloin. Varsinki jos sitä ois ollu vanhempi, että ois ymmärtänykki enempi, niin ois se ollu vaikeampaa. Se oli aika paljon seikkailua ko me lähettiin evakkoon.

Evakkoleireillä ruokailut olivat säännöllisiä, leiriläisten yhteisiä hetkiä. Pikku-Rovaniemellä ruokalot oli nimetty rovaniemeläisten ravintoloiden mukaan: Lapinmaa ja Pohjanhovi. (Paksuniemi 2014, 69.) Hanna muistelee ruokailua Pikku-Rovaniemen evakkoleirillä:

Ja siellä oli kaks vai kolme ruokalaa. Meitä oli paljon sielä, se oli kokonainen kylä! Ja yks pieni kauppaki, mutta ruuathan meilä oli kaikille siellä ruokalassa. Me sanothiin lotiksi niitä, jotka siellä ruokalassa tarjoili ruokaa, ja neki oli suurimmaksi osaksi suomalaisia.

Evakkoleirien aikuisten arkeen kuului myös työnteko, josta maksettiin palkkaa (Alamäki 1994, 20). Myös Hannan äiti teki töitä leirillä.

Mutta sielähän sitä olthiin niinkö kotona, ko oli koko perhe. Meitäki niin iso sakki, ja nuorin sisko mullaki vasta kolmevuotias. Äiti kävi töissä välillä siellä ruokalassa ja sai jonku äyrin. Olishan se ollu mahtava, ko olis ollu sitä Ruotsin rahhaa, ko täälähän ei ollu mittään ko lähettiin ja sieltä ois saanu ostaa, ko olis ollu rahhaa vain. Yhen mekon mie sain ja yhet kengät, mutta muuten menthiin muistaakseni niillä omilla ryysyillä, millä lähettiinki.

Evakkoon lähtö koettiin hyvin vaihtelevalla tavalla. Parhaimmassa tapauksessa koko evakkokokemus oli lapselle kuin seikkailu. Jos lapsen ei sota- ja evakkoaikana tarvinnut huolehtia aikuisten asioista, pääsi tämä helpommalla. Kodin tai perheen, tai molempien, menetyksillä on suuri rooli kokemusten muodostumisessa. (Oksanen 2010, 85.) Leireillä vietettiin myös juhlia. Toisaalta nämä juhlat ilahduttivat leiriläisiä ja arkea, toisaalta taas lisäsivät koti-ikävää tuomalla muistoja kotoa (Rautio 2004, 130). Hanna muistaa erityisesti yhden juhlan:

Vappujuhlaa siellä vietettiin, ja meillä oli kokkoki, siellä oli sen verran pimiää siellä etelämpänä.

5.2.2 Ruotsalaisessa perheessä

Maija ja Pertti olivat sotalapsena sijoitettuna ruotsalaiseen perheeseen. Maija vietiin taloon, jonne hän asettui asumaan ruotsalaisten kasvattivanhempiansa kanssa, joita hän kutsui papaksi ja mammaksi. Papalla ja mammalla oli myös tyttö nimeltä Barbro, joka oli reilun vuoden Maijaa vanhempi. Vain hyvin harvoin ruotsalainen perhe otti enempää kuin yhden sotalapsen, joten sisarukset joutuivat usein erilleen (Kirves 2010, 101). Maijan ja Riitan tilanne oli suotuista, kun he pääsivät naapuritaloihin asumaan.

Ne oli isoja maataloja, siellä oli navetanhoitajat ja kaikki. Se oli maantien toisella puolella niillä molemmilla taloilla karjakot. Heinäntekoihmisiä kävi kanssa. Pappa ja mamma oli vähän niinkö kartanoihmisiä, niinkö täällä Suomessa sanottais. En mää silloin ymmärtäny sitä hommaa. Se oli vauras talo. Hyvänä minut piettiin ja samoten Riitta. Se oli kakskerroksinen talo ja mulla oli oma sänky varattuna ja tilkuista tehty täkinpeite, se on jääny mulle mieleen. Ja pieni nukke oli sängyssä, että mulla ei ollu mittään itkemistä.

Varakkaammat ihmiset ottivat herkemmin sotalapsen huollettavakseen kuin köyhemmät. Suomessa vanhempia huoletti, että lapset tottuisivat Ruotsissa parempaan elintasoon, kuin mitä kotona oli mahdollista tarjota. (Kirves 2010, 101.) Maija jatkaa muistelua:

Ruotsissa ei alkoholia käytetty. Pappa käytti vain nuuskaa ja iltasin pikku pikaarillisen otti omasta kaapistaan. Perhe-elämää pidettiin lapsillekin paljon avonaisempana kuin Suomessa. Täällä se oli isällä ja äitillä salailua kaikki elämä. Niin se minun mieskin sanoo, että heillä oli sama juttu.

Useat sotalapset muistavat sotalapsiajan hyvänä kokemuksena (Kirves 2010, 91). Lapsia kohdeltiin hyvin, ja elämä ruotsalaisperheessä oli vaurasta. Tätä vaurautta lapset ihmettelivät ja uskalsivat nauttiakin siitä. Ruoka perheissä oli hyvää ja sitä oli tarpeeksi. (Kirves 2010, 102.) Barbro opetti Maijalle ja Riitalle ruotsin kieltä sana sanalta leikkien ohessa. Maijalle oli tärkeää saada hienoja vaatteita, samanlaisia kuin vuotta vanhemmalla Barbrolla. Totuttuaan perheeseen ja elämään Ruotsissa, uskalsivat lapset jo kiukutellakin (Kirves 2010, 106).

Kiukuttelin ihan sitä, että haluan isojen tyttöjen vaatteet. Pakkohan se oli joskus kiukutellakin, itkulla ja nyrkillä se näytetään, jos ei jotain meinaa

saada. Mammaa ja pappaa en kyllä koskaan lyöny, niinkö toisilla saattoi semmosta käsikähmääkin olla, niin oon muilta sotalapsila kuullu. Mutta se mikä luvattiin niin sen minä sain. Ja sain taskurahaa, kun tein heinäseipäitä. Myymäläauto kun kävi, niin sain omalla rahalla ostaa appelsiineja. Ei ne mamma ja pappa mulle koskaan valehelleet. Se on kans jääny mieleen, että minut piettiin ihan samassa arvossa siinä talossa ko Barbro. Jos Barbrolle laitettiin uus mekko, niin minulle myös. Kaikki oli aina samanlaista.

Pertti sijoitettiin Jönköpingiin kauppiasperheeseen, jossa oli täti, setä ja lapsia. Aluksi Pertistä tuntui orvolta lähteä tuntemattomien ihmisten mukaan ilman tietoa määränpäästä, mutta ajattelee nyt, että hänellä oli hyvä tuuri perheen suhteen.

Mutta hyvät kasvatusvanhemmat. Kun ne olivat mahottoman uskovaisia, niin mie en yhtään kertaa ruokapöyäsä syöny ilman ruokarukousta, enkä yhtään kertaa lähteny syönnistä pois, etteikö ruokaa kiitetty. Se oli semmonen vähän, kun kaverit ootti ulkona ja kaikki piti mennä toiminnat joka päivä, että niitä ei jätetty koskaan, ruokarukousta eikä kiittämistä. Tuntu että oli kiire joskus ulos, kun ne söivät pitempään ko itte. Ne oli kovia helluntalaisia, ja niillä helluntalaisilla oli niitä tilaisuuksia siellä. Me lapset olima siellä ulkona ja meillä oli omat leikit, kun ne lauloivat siellä niissä tilaisuuksissa.

Einon tie ruotsalaiseen perheeseen oli erilainen. Pellosta evakkoon lähteneet Eino ja äiti vietiin ensin Bolnäsiin koulumajoitukseen, jossa Eino muistelee ruoan olleen heikkoa, vaikka pitikin evakkopaikkaa muuten hyvänä. Leirien ankeiden olosuhteiden vuoksi yksin äitiensä kanssa evakossa olleita lapsia siirrettiin mahdollisuuksien mukaan perheisiin (Rautio 2004, 100–101). Eino oli yksi näistä lapsista.

Minun opettaja kysyi äitiltä, että lähtisinkö mie yhteen opettajaperheeseen Landaforsin Dalbackenin koululle. Äiti vastasi, että

hänen täytyy kysyä Einolta. No, mie olin suostunut ja tehin hullun lupauksen, että mie lähen sinne.

Einoa tultiin hakemaan ja hänet vietiin perheeseen, jossa oli kolme lasta: Anders, Farbro ja Svante, joista Farbro oli Einon kanssa samanikäinen.

Mutta se oli karmea paikka. Aatteleppa sitä, että aivan ummikossa ympäristössä, yhtään sanna ei kuullu suomea ja siellä mulla oli tosi ikävä. Yöt itkin ja päivälläkin useasti.

Osa tutkimushenkilöistä puhuu ikävästä osana evakko- tai sotalapsiaikaa. Oli ikävä kotia ja omia perheenjäseniä, jotka eivät olleet mukana. Ikävä näky ulospäin itkeskelynä, mutta osa ikävöi salaa. Pertti:

Kyllä mie ikävöin Suomeen. Äiti meni toisiin naimisiin ja mulla oli nuorempia sisaruksia, niin kyllä mulla oli ikävä kotia.

Maija sanoo olleensa sen ikäinen, ettei osannut ikävöidä kotia tai perhettä Suomessa.

Mutta Riitta sitte siellä toisessa talossa itki aina. Oltiin aina yhdessä päivät tiettenki, ja aina se itki ja itki. Minäpä joskus menin ja löin sitä, ko olin niin kyllästynyt. Helpotti se sitte välissä, ko Barbrolla oli se leikkimökki ja me sitten istuttiin siinä ja heilutettiin jalkoja.

Ajan kuluessa Einokin tottui elämään ruotsalaisessa perheessä:

Pikkuhiljaa oppi olemaan ja elämään siellä niitten kanssa. Siellä oli hunajaa joka aamu, koska niillä oli mehiläiskoppeja siellä. Kauhean hyvä paikka ja ruokaa hyvin. Mie opin siellä jopa semmoseksi, että oli tapana ottaa kengät pois jalasta, mitä ei meillä koskaan ollut. Kuistiin jätettiin kengät eikä saanut tulla kuin sukkasillaan sisälle. Kaikkia tämmösiä

tapoja. Makasin siellä kahen lakanan välissä, mitä mie en koskaan kotona saanu tehdä. Kotona oli vain peitto heitettynä päälle.

Suomalaiset ruotsalaisissa kylissä herättivät uteliaisuutta ja mielenkiintoa. Yleisesti ottaen suomalaiset ja ruotsalaiset tulivat toimeen hyvin. (Alamäki 1994, 21.)

Mie olin tietenki kysytty kaveri, ko mie huonosti puhuin ruottia. Ne oli otettu siitä, että suomalainen oli siellä joukossa. Hyvin moni halusi tulla puhuttelemaan, en mie hirveästi siitä muista, mutta vissiin mie olin jotaki puhunu.

Maija kertoi mietteistään ruotsalaisista ihmisistä:

Sinne keskelle Ruotsia kun mennään, niin siellä on ihan erilaiset ihmiset. Onhan ruotsalaisiaki monenlaisia ihmisiä, mutta meille vain sattui semmonen hyvä paikka. Siellä kuljettiin paljonki kylässä sukulaisten ja muiden luona, ja helppo oli sopeutua, ei koskaan sormella osoteltu eikä mitään. Samoten Riitalla, vaikka oli eri sukuki.

Ruotsalaisissa perheissä sotalapsina olleet pääsivät tutustumaan heidän tapoihinsa juhlia joulua ja juhannusta. Pertti muistelee:

Juhlia oli jouluna, ja mie niin silloin ensimmäisenä jouluna siellä toivoin, että sukset saisin pukilta. Pukki tuli, eikä sillä ollukkaan suksia. Mie muistan, ko mulla tuli itku, niin ne hakivat sieltä etteisestä suksipaketin mulle. Mie sain ne sukset, ko mie niitä niin kovin toivoin ja olin niin kova olleen suksien päällä talvikauet.

Myös Eino muistaa Ruotsissa vietettyjä juhlia:

Tuli joulu, se oli erikoinen juhla. Asuimme siinä koulutalossa siellä ja

kuljettiin huoneesta huoneeseen siellä. Käsistä otettiin kiinni ja liikuttiin siellä, se ilmeisesti kuulu niitten joulumenoihin tällöinen homma. Sitten oli kesä ja tuli juhannus ja laitettiin se ruottalaisten juhannussalko sinne ja laulettiin.

5.3 Koulunkäynti Ruotsissa

Koulunkäynti pyrittiin järjestämään kaikille kouluikäisille suomalaisille Ruotsissa olon aikanakin. Koulunkäynnin aloitusajankohta riippui muun muassa saapumisen ajankohdasta, lapsen iästä ja terveydentilasta (Soudunsaari 2014, 47). Matin saapuessa perille Ruotsin evakkopaikkaan olivat koulupaikkojen järjestelyt vielä kesken. Syksy oli jo pitkällä, kun Matti viimein pääsi kouluun:

Miehän kävin siellä sen ensimmäisen luokan koulua, ko täytin silloin joulukuussa seitsemän. Kyllä siellä jollaki lailla opittiin kirjottamaan ja lukemaan siellä Ruottissa. Suomalainen naisopettaja meillä oli siellä järjestettynä, eihän sitä muuten ois kereny oppia.

Hanna oli evakossa 12-vuotiaana ja kävi kuudennen luokan koulua Ruotsissa. Evakkoleirillä luokille ei ollut omia luokkahuoneita, vaan kaksi tai useampikin luokka saattoi olla samassa tilassa:

Se oli oikeastaan lapsesta kauhean hauskaa. Se opettaja oli kauhean kovaääninen, mutta me niin totuthiin siihen, että jos naapurikoulussaki huuethaan, että semmosta se oli. Ruokalassa käytiin syömässä, mentiin koko porukalla aamupalalle.

Hannalla ei koulun alkaessa ollut montaakaan tuttua, mutta lapset tutustuivat nopeasti. Heitä oli iso luokallinen oppilaita yhden opettajan opetuksessa. Muutaman kaverin hän muistaa hyvinkin. Hanna kavereineen kilpaili, kuka saa parhaat arvosanat.

Oli semmosiaki kaupungista, jonka oli oppikoulua käynyt yhen vuoden, net sitte tuli sinne kansakouluun. Ja mie sain yheksän matikasta, kuvittele! Ja lähtiessä en älynnyt paljon mitään. Mulla oli sen puolesta hyvä opettaja. Ja kyllä mie sain sen vuoden koulutodistuksen sieltä, niin se opettaja anto. Mie sain sen kuuennen luokan todistuksen.

Kaikille sotalapsille ei ollut mahdollista järjestää suomenkielistä opetusta, vaan heidät laitettiin ruotsalaiseen kouluun (Paksuniemi 2014, 73). Ruotsalaisessa perheessä majoittuneet Pertti, Eino ja Maija kävivät ruotsinkielistä koulua.

Pertti oli kerennyt käydä syyslukukauden toista luokkaa, ennen kuin Ruotsiin lähtö koitti. Ennen kouluun menoa täytyi opetella ruotsin kieltä. Seuraavana syksynä eli vuonna 1944, hän aloitti toisen luokan uudestaan Ruotsissa. Yksi vuosi meni siis koulunkäynnin kannalta hukkaan. Pertti oli sotalapsena vielä kolmannenkin luokan ajan. Hänen luokallaan oli 10-15 oppilasta. Pertillä on hyviä muistoja koulusta, mutta erityisesti yksi asia on jäänyt vaivaamaan:

Yks asia minua siellä vaivasi, kun joutu luokan etteen vastaamaan johonki kysymykseen, eikä tiennyt vastausta, niin seisoa siellä luokan eessä, mitään sanomattomana. Se oli semmonen vähän huono kokemus siitä kouluajasta.

Monelle oppilaalle ruotsin kieli tuotti vaikeuksia koulun alkaessa (Paksuniemi 2014, 73). Myös Eino jatkoi toista luokkaa ruotsalaisessa koulussa.

Mulla oli tilaisuus lähteä ruotsalaiseen kouluun, enkä osannut yhtään sanna ruottia, ummikkosuomalainen, mutta se opettaja oli alaluokan opettajana ja se opetti. Anders-poika laitettiin minun viereen istumaan ja vielä panthiin luvaksi, että jos mie jouluun mennessä opin puhumaan ruottia niin mie saan polkupyörän. Niin siinä kävi, että lupaukset oli tarpeeksi hyvät. Anders opetti koko ajan, ja mie jollaki tavalla pysyin mukana ja pikkuhiljaa opin sanoja ja jollakin tavalla osasinki jouluna

puhua ruottia ja sain sen polkupyörän. Joo ettei senkhään puoleen ollu mittään. Meni kesä ja tuli syksy. Koulunkäynti jatkui ruottalaisessa koulussa ja ko ei puhunu yhtään sanna suomea kenenkään kanssa niin sehän alkoi vähitellen unohtua suomen sanat.

Toisilla ruotsin kieli tuotti enemmän vaikeuksia koulunkäynnin aloituksen kanssa. Maija muistelee, että ainakin ensimmäinen kouluvuosi meni kieliongelmiin vuoksi hukkaan:

Kävin koulua semmosessa kylässä kuin Tidafors, kävelymatkan päässä. Dynäs oli se kylä Molkomissa missä asuttiin. Koulusta en muista ekaluokalta paljoa. Siellä kävin ahkerasti. Muistan koulusta, että etupulpetissa istuin aina. Kun en osannut ruotsia, niin heiluttelin vain jalkoja pulpetin alla, niin että varpaat näkyi toiselta puolelta. Se oli sitä se minun opiskelu ensimmäisen vuoden. Paperia ja kynän sain, mutta piirtelin varmaan vain tikku-ukkoja.

5.3.1 Koulurakennus

Suomalaisten koulujen perustamista vaikeutti se, että sopivia tiloja oli vaikea löytää. Kouluna saattoi ruotsalaisten koulurakennusten lisäksi toimia jopa kappeli tai rukoushuone. (Paksuniemi 2014, 70.) Pikku-Rovaniemen evakkoleiriltä Hanna muistaa koulun:

Se oli joku valtavan iso ruokala, jossa oli kahta puolen koulua eli opetusta. Toiset oli toisessa päässä, mutta siinä sitä vain oltiin ja kuunneltiin ite kukanenki luokka.

Kovin tarkkoja muistoja tutkimushenkilöillä ei koulurakennuksesta ollut. Pertti kävi sotalapsena olleessaan ruotsalaista koulua:

Ja koulu oli pieni, samanlainen ko täällä Keminmaassaki. Koulurakennus oli kerrostalo ja pienonen koulu, alakerrassa oli ne toinen ja kolmas luokka, mitkä mie kävin, niin ne luokkahuoneet.

Maijalle on painunut mieleen vahvasti päivä, jona koulurakennus paloi:

Ekaluokalla kun olin niin sehän palo sitten se meän koulu, ja sitä taloa minä oon itkeny. Se palo näky sinne meän kotia ja papan kanssa lähettiin pyörällä, se otti minut tarakalle. Papan kanssa oltiin kattomassa, kun se talo palo, ihan kaikki meni. Tämmöset asiat on jääny mieleen, oli se niin ihmeellistä.

5.3.2 Opettaja

Oleellista koulunkäynnin järjestämisen kannalta oli etsiä suomenkielisiä opettajia. Evakkojen joukosta heitä löytyikin, ja lisää tuotiin Suomesta. (Hintikka 2016, 200.) Evakkoleirien kouluissa oli keskimäärin 45 oppilasta kohden yksi opettaja, eli luokkakoot olivat suuria. Pikku-Rovaniemen evakkoleirillä oli kansakoulu, jossa oli kuusi luokkaa opettajineen. Koulussa oli yhteensä 275 oppilasta. (Paksuniemi 2014, 70.) Tässä koulussa opiskeli myös Hanna, joka muistelee opettajaansa:

Meillä oli Rovaniemen kaupungista opettaja sielä. Kyllä mie muistan sen opettajan tosi hyvin, se oli vähän semmonen iäkkäämpi ja minusta se oli niin papan näkönen jo silloin. Semmonen lupsakka setä. Eikä ollenkhaan semmonen virallinen, eikä tiukkapiponen. Se sano minua aina grannin tytöksi, elikkä naapurin tytöksi, eikä koskaan nimellä.

Hanna on sitä mieltä, että opettajan vaihtuminen evakkoaikana oli hyvä asia.

Ja mulla oli niin huono opettaja täällä, ennenko me lähettiin, että mie en oppinu matikkaa yhtään. Prosenttilaskuista en ymmärtäny höläsenpölyä, mutta ko siellä evakossa oli se opettaja, niin sehän oli helppoa, ko sai

opit! Joku opetti vähäsen! Opettajan pittää neuvoa, niin se tekkee, että opettajasta se riippuu paljon.

Ruotsalaisessa perheessä ja koulussa ollut Maija kertoo opettajastaan, vanhapiika Esteristä, että tämä kutsui hänet kotiinsa ja tarjosi kaakaota. Maija muistelee, ettei muita oppilaita kutsuttu opettajan kotiin ja epäilee, että opettaja lelli häntä.

Mulla on semmonen muistikuva toiselta luokalta, että se opettaja vähän lelli minua. Se oli vanhapiika Ester. Hän vei minut omaan kotiinsa ja tarjosi hyvää ja makeaa kaakaota. Ei sinne muita koululaisia käsketty.

Tutkimushenkilöiden koulunkäyntimuistoista suurin osa liittyi opettajaan, ja kaikilla heistä oli hyviä muistoja Ruotsin ajan koulunkäynnin opettajasta. Suurimmaksi osaksi hyviä muistoja opettajasta oli myös Soudunsaaren (2014, 58) tutkimukseen osallistujilla. Pertti kertoo saaneensa hyvää kohtelua:

Kansakoulunopettaja oli varsin miellyttävä ja piti hyvän kurin. Aamuhartauvet oli aina, ja kävi välitunnillaki siellä ulkona meän luona. Semmonen keski-ikänen, viiskymppinen oliskohan ollu se opettaja.

Myös Pertin voidaan sanoa saaneen erityiskohtelua opettajalta:

Opettajapariskunta oli perhetuttuja minun tädin ja sedän kanssa, niin ne kävivät toisissaan, ja sillä ne vei minua sitte viikonvaihteen aikana sinne lisäoppiin, silloin ensimmäisenä syksynä ko mie menin kouluun. Siellä opiskelimme sitä ruotsin kieltä ja koulunkäyntiä. Miehän olin puoli vuotta ollu siellä tädin ja sedän luona, että mie jo vähän osasin ruotsia.

5.3.3 Oppiaineet ja -materiaalit

Tutkimushenkilöt muistelevat, että koulussa opiskeltiin samanlaisia asioita ja samoja oppiaineita kuin Suomessa ennen lähtöä. Esiin nousee muutamia muistoja lukemisen, kirjoittamisen, matematiikan ja lukuaineiden opiskelusta. Pertti ei muista, että tässä asiassa olisi ollut eroa koulunkäyntiin Suomessa:

Kyllä kai ne oppiaineet oli samoja ko täällä Suomessaki. Sitä kirjoitettiin ja luettiin ja laskettiin.

Oppimateriaaleja oli evakkoleireillä heikosti, muistaa Hanna:

Siellä oli niin vähän kirjoja, mullaki oli yhteiset kirjat kahen pojan kanssa, jotka asu kymmenennellä kadulla ja me yheksännellä, niin piti käyä aina vaihtelemassa niitä kirjoja. Oliskohan luonnontieto ollu ja historia, lukuaineita kumminki.

Suomenkielistä oppimateriaalia hankittiin kotimaasta, mutta riittävästi sitä ei ollut mahdollista saada. Oppimateriaalien suhteen jouduttiin ja onneksi myös pystyttiin improvisoimaan. (Alamäki 1994, 23.)

5.4 Paluu Suomeen

5.4.1 Matka

Evakot halusivat yleensä palata Ruotsista kotiinsa Suomeen heti, kun se oli mahdollista (Martikainen 2005, 167). Palaaminen oli vaivalloista ja hidasta, koska Lapin tie- ja rautatieverkostot sekä sillat olivat tuhottu. Tilapäisiä rakennuksia tehtiin pikaisesti, jotta kotiin palaaminen olisi pian mahdollista. Ruotsalaiset olivat apuna paluukuljetuksien järjestämisessä ja jälleenrakennuksessa, sekä lisäksi lahjoittivat avustuksia ja materiaaleja. (Alamäki 1994, 24.)

Hanna oli täyttänyt Ruotsissa 13 vuotta. Kun hän perheineen palasi kotiin Rovaniemelle, oli näky järkyttävä.

Siellä kyllä kuulthiin, että Rovaniemiki on poltettu. Mutta ei sitä osannu ajatella niin kauhiaksi mitä se oli ko tulthiin kotia. Meillä ei kotona ollu enää mittään. Kaikki oli palanu. Isä oli tullu jo ennemmin ja sehän oli jo navettaa rakentamassa, hirsikerrosta veistämässä siihen. Meille tuli koti ihan eri paikkaan ko mitä oli ko lähettiin. Se on mulle ihan hämärän peitossa, että miten se isä sai lehmätki hoiettua yksin sielä, ko pääsi evakosta meitä aiemmin. Elosuoja oli säilyny ja kesänavetta, sen verran kuitenkin.

Työkykyisiä miehiä palautettiin kotiseudulle jälleenrakennuksen aloittamista varten tammikuusta 1945 alkaen (Martikainen 2005, 170).

Mie ainaki kymmenen kertaa kävin siellä meän kodin raunioilla. Että kyllä se jonkulainen kaipaous lapsella oli. Onneksi äitin koti oli säästyny, että me saathiin siinä asua. Niinkö meän setä perheineen, ne asuvat semmosessa vanhassa navetassa. Mutta kuitenkin oli katto pään päällä. Ja kauhea kiire oli sieltä evakosta kotia! Ko me syyskuun neljästoista päivä lähettiin ja tulthiin toukokuun oliskohan se ollu kolmas päivä.

Hanna huomauttaa, ettei muista kotimatkaa niin tarkoin.

Olihan se oma seikkailunsa taas siinäki, ko kotia lähettiin. Joka tapauksessa heti vapun jälkheen lähettiin ja ko tulthiin Rovaniemele, niin isä oli meitä hevosella vastassa asemalla. Kauhia se oli ko tulthiin kotia, ja ei ollu muutako piiput pystysä. Meän pirtin muuria ei ollu, ko isä oli sen jo kerenny purkaa pois.

Eino palasi kotiin yhdeksän vuoden ikäisenä myöhään syksyllä 1945. Hän muistaa kaulassaan riippuneen lapun, jossa luki lähtöpaikka ja määränpää. Tätä evakkolasten kaulassa roikkunutta lappua kutsuttiin kilkulaksi, ja se sisälsi lapsen tiedot (Hintikka 2016, 190). Reilun vuoden kestänyt evakkomatka oli päättynyt, ja kotimatka Pelloon alkoi:

Äiti oli Bolnäsissä siihen aikaan auttamassa suomalaislasten äitien synnytyksissä. Mie tulin junassa, tietenki se oli oikeastaan hauskakin päästä kotia, vaikka mie sen tiesin, ettei täällä minkäänlaisia taloja ole, ko kaikki on poltettu. Siitä huolimatta se tuntui hyvältä. Kun tänne tultiin, niin minun täti oli vastassa. Siihen mennessä saunarakennus oli laitettu kuntoon. Se oli semmonen 3x5 metriä iso sauna, jossa asuttiin ja väkeä oli jo aivan täydeltä. Ensimmäinen yö tuntui kauhistuttavalta. Katon yläkerrassa oli luukku, ja sinne pääsi sahanmuhien joukkoon. Sinne minutkin ohjattiin ensimmäisenä yönä nukkumaan sahanmuhien päälle. Minut, joka olin tottunut nukkumaan kahden lakanan välissä. Se oli kyllä täysi kulttuurishokki. Se meni hyvin ja pikkuhiljaa totuttiin. Navetta rakennettiin samana syksynä ja lehmille ja hevosille oli siellä sitten tila.

Lapissa elämä oli ennen sotaa ja sen jälkeen köyhää. Evakkomatalla suomalaiset saivat kokea asioita, joista kotiseudulla oli kuultu ehkä vain puhuttavan: Matkustettiin junalla, käytiin elokuvissa, syötiin hedelmiä joita Suomessa ei ollut mahdollisuutta saada. Monelle myös vesivessa ja sähkövalo olivat uutta ja ihmeellistä. (Hintikka 2016, 200.) Matti muistelee evakkoelämän ihmeellisyyksiä:

Täällähän ei, varsinkaan Ounasjokivarressa ollu juuri mittään. Tässä rajalla jotaki, mutta siellä ei mittään. Yksinkertasta se elämä oli. Ruotsissa oli kaikkea, ainaki meillä. Semmosta mitä on 60-70 –luvulla vasta tullu tänne, niin siellä oli jo sillon. Oli nisua ja tomaattia ja vaikka mitä, eihän täällä ollu siihen aikaan. Ei sitä kuitenkaan osanu kaivata, vaikka takasin tuliki. Isähän se tuli ensinä sieltä sen hevosen kanssa ja kerkes jonki aikaa olla ennenko met tulima sieltä. Jos mie oikein muistan, niin se oli perunanistutusaikaa, kun met tulima, siinä kesäkuun alkupäiviä.

Monia sotalapsina olleita kotiinpaluu ja ruotsalaisen perheen jättäminen suretti.

Moni ajatteli, että tuli jätetyksi nyt jo toista kertaa. (Kirves 2010, 109.) Maija oli ehtinyt olla Ruotsissa yli neljä vuotta, kun paluu koitti 8.9.1946:

Piti minunki sitte itkeä, ko tuli tieto, että minut lähetetään Suomeen, mikä ei sanonu minulle mitään. Ja minut vietiin Molkomin asemalle. Mulla on sieltä semmonen pieni kukkamaljakkokin, jossa lukee Molkom, ja se on aina minun mukana. Pappa ja mamma oli minua saattamassa ja pappa puristi niin kovasti. Vielä muistan sen, ko se puristi ja sano, että hän tullee hakkeen sinut vaikka pois Suomesta, jos et tykkää siellä olla. Enhän minä tienny Suomesta mittään! Se on parhaiten jääny mieleen. Minä menin sitten junaan ja siellä minä itkin, sen minä kyllä muistan. Pyöritin sitä maljakkoa sylissä ja itkin. Minähän olin silloin jo useamman vuoden vanha.

5.4.2 Takaisin kouluun

Ruotsalaisessa perheessä olleet Eino, Maija ja Pertti puhuivat pelkkää ruotsia palatessaan Suomeen. Suomen kieli oli siis unohtunut lapsilta kokonaan. Kouluun osallistuminen normaalisti ei heti onnistunut, mikä osaltaan vaikeutti lasten sopeutumista elämään Suomessa. Suomen kieltä osaamattomia lapsia saatettiin vähätellä ja kiusata. (Kirves 2010, 112–113.) Maija kertoo muistoistaan kieliongelmista Suomessa:

Ruotsin kielihän multa karkas. Täällä Suomessahan naurettiin, kun äänsin väärin suomalaiset sanat. Sehän teki sen, ettei uskaltanu enää oikein ääntää suomeksi eikä ruotsiksi. Sen katkeruuden olen täällä Suomessa käynny läpi, ja enempi täällä oli vaikeuksia kielen kanssa. Sain nelosen uskonnosta ja jostain muusta. Ja isä lohdutti minua. Minä äänsin hyvin huonosti suomea vielä yläluokillakin.

Monella sotalapsella on Suomeen paluun jälkeiseltä ajalta opettajasta huonoja muistoja. Maija kuitenkin muistaa opettajan kohdelleen häntä hyvin.

Minulla oli alkoholistiopettaja. Äänsin jotain niin, että koko luokka rupesi nauramaan minun puheille. Opettaja sanoi niille muille oppilaille, että jos te kaikki oppisitte edes muutaman kielen, niin teillä olis maailma hallussa. Kakarana jäi tämmönen mieleen ja nythän eletään sitä aikaa. Pikkulapsetki opettelee jo englannin kieltä, ossaavat lausua ja pellaavat pelejä. Niin sitä olen miettiny, että senhän se opettaja osasi jo silloin sanoa, vaikka oli alkoholisti.

Eino palasi Ruotsista kotiinsa Pelloon.

Minun piti lähteä kouluun. Rajalla kun asuu niin se oli toisella puolella kauppias, ja se tuumi että on suorastaan synti, että nuin hyvin ruottia puhuva poika ei tule tänne Ruottin puolelle kouluun. Niin ne meilläkin uskoi, että kyllä se taitaa olla tuo poika parempi panna ruotsalaiseen kouluun. Ja minut pantiin väylän mukaan.

Eino muistelee, etteivät suomalaiset lapset olleet hyvässä suosiossa Ruotsin koulussa.

Opettajat kyllä oli hyviä ja täytyy sanoa että tytötkin oli hyviä. Jälkikäteenkin on tulleet monet sanomaan, että muistavat minut sieltä koulusta, mutta mie olin siellä vain sääriittoon saakka. Se tarkoittaa sitä, että joki jäätyni, ja siitä ei enää veneellä päässyt kulkemaan, eikä ollut umpijäässä. Mie jäin sitten Suomeen ja minua ei enää saatu sinne kouluun.

Aloitettuaan koulun Suomessa, joutui Einokin vaikeuksiin kielen kanssa.

Mie tulin Suomen puolelle kouluun ja sehän oli kauhean vaikeaa. Mie olin ollut ummikkoruotsalainen, kun mie tulin tänne. Ei auttanut muu kuin alkaa opettelemaan, ja eihän siitä koulunkäynnistä tullut mitään. Saapii

sanoa, että meni toinenkin vuosi hukkaan koulunkäynnistä. Kaiken kaikkiaan evakkomatka vei minulta aikaa kolme vuotta koulunkäynnistä.

Koulua ei Pellossa enää ollut, vaan sitä käytiin parakeissa. Einoa opetti sama opettaja, joka oli opettanut häntä ennen evakkoaikaa. Opettaja oli tuttu myös evakkomatkan alusta.

Siinä mielessä se oli erittäin mukavaa, että hän oli tuttu ja tiesi minun kohtalonin tarkoin. Se jelppasi siinä hommassa. Mie pääsin yhteiskouluun, mutta lujjaa se teki. Kaikki luulivat, että kun mie olen ollut ummikkoruotsalainen, niin mulla on varmaan helppoa ruotti. No se oli sen verran helppoa, että ensimmäisenä vuonna mulla oli ruottista ehot. Nehän on voitettavissa kaikki!

Pertti tuli Ruotsista takaisin 12.7.1946. Hän oli ollut sotalapsena yli 2,5 vuotta puhumatta sanaakaan suomea, joten kielen opettelu alkoi alusta.

Se oli vaikiaa, kyllä mie muistan sen, kun mie tulin Ruotsista, niin mulla oli lentopallo laukussa. Mie pumpppasin sen, ja kun siinä on se aukko siinä kyljessä mihinkä se sisäkumi mennee, niin siinä on semmoset reijät mistä se siotaan kiinni se luukku. Niin kyllä mulla oli kova homma saaha kengännauha suomeksi sanottua! Se oli ensimmäinen suomalainen sana, minkä mie muistan sanoneeni. Että sain neulotuksi sen lentopallon aukon kiinni sillä nauhalla. Onneksi se oli, kun kouluun meni, niin ruotsin kielen taitonen se opettaja. Se helepotti sitä koulun alottamista Liedakkalassa.

Useimmat lapset unohtivat ruotsin kielen yhtä nopeasti kuin olivat Ruotsissa ollessaan unohtaneet suomen kielen (Kirves 2010, 113). Pertin vanhemmat yrittivät pitää poikansa ruotsinkielentaitoa yllä, huonolla menestyksellä. Hänelle tilattiin kotiin ruotsinkielisiä lehtiä, ja postinkantajaäiti toi kotiin viestiä naapurin

työiltä, jotka kutsuivat Perttiä puhumaan ruotsia kanssaan. Pertti kuitenkin kertoo olleensa liian kiinnostunut jalkapallon pelaamisesta.

Urheiluhenkkinen ko olin, niin mulla meni sillä lailla vähän huonosti. Mulle oli niin tärkeää se jalkapallon pelaaminen, että mie jätin ne aina kokematta ne ruotsin kielen puhumiset. Kyllä se on sillä lailla unohtunu se kieli.

Hannalla ja Matilla ei ollut kielitaidon kanssa ongelmia evakkoon mennessä eikä sieltä palatessa. Hanna oli evakossa oman perheensä kanssa evakkoleirillä, eikä hän muista olleensa tekemisissä ruotsalaisten kanssa ollenkaan.

Minusta tuntuu, että mie täällä ennen lähtöä opettelin paljon enemmän saksaa ko siellä evakossa ruotsia. Täällähän oli niin paljon saksalaisia, ennenko lähettiin evakkoon. Mutta kyllä se näin on, että me olthiin aivan suomalaisia.

Matti puhui evakossa ollessaan perheensä sekä samassa kylässä asuneen tuttavaperheen kanssa suomea. Sen lisäksi hän oppi puhumaan ruotsia ystävänsä Sturen avulla.

Suomen kielessä ei ollu mithään ongelmaa, ko suomeahan me siellä puhuttiin omalla porukalla. Ja jatkuvassa yhteyessä oltiin sen toisen porukan kanssa, ko oli pari kilometriä väliä. Ei päässy suomi ollenkaan ruostumaan. Sturen kans ko oltiin niin paljon yhdessä, niin kumpiki oppi uuen kielen. Kevväällä ko tulin evakosta, niin miehän puhuin täyttä päätä ruotsia, ja Sture suomea. Äkkiä sitä oppii sen ikäsenä. Ensimmäisen luokan mie kävin siellä ja ko tulima tänne kevväälä 45. Ja me kaikki jotka olimma ensimmäisen luokan käyny siellä niin pääsimmä suoraan toiselle luokalle täällä. Meitä oli muutama samanikänen.

Kotiin palattuaan ruotsin kieli unohtui Matilta nopeasti, kun ei ollut mahdollisuutta käyttää sitä. Syksyllä 1945 oli aika palata kouluun. Ensimmäinen talvi meni väliaikaisissa tiloissa hirsisessä rakennuksessa, jossa oli vain yksi huone. Uutta koulua rakennettiin Matin kotikylälle hänen muistinsa mukaan kolme tai neljä vuotta. Sinä aikana koulua käytiin muutama vuosi yksityisessä talossa, jossa ei ollut omia lapsia.

Eihän se yhtenä kesänä tullu, semmonen pitkä rakennus. Tukit ja puut sahhautettu, kesti se varmasti kolme tai neljä vuotta, ennenkö oli valmis. Mullaki oli sitä koulumatkaa nelisen kilometriä. Suksilla ja kävelemällä kuljin.

5.5 Yhteys Ruotsiin

5.5.1 Ruotsiin jääneet perheenjäsenet

Ruotsalaisissa perheissä sotalasten palauttamista pidettiin usein lapselle psyykkisesti liian raskaana. Lapset oltiin jo kerran lähetetty pois kotoaan, ja nyt se olisi edessä taas. Myös itsekkäistä syistä lapsia haluttiin pitää Ruotsissa - heihin oltiin ehditty jo kiintyä, eikä omia lapsia välttämättä ollut. (Kirves 2010, 108.) Pertti epäilee, että hänet oltaisiin haluttu pitää Ruotsissa:

Kun se kauppias piti minua mukana, kun Växjössä kävimä tukussa, niin minusta tuntuu, että se yritti minusta tehdä kauppiasta sinne Ruottiin. Totta ne sitten näkivät, että mulla on niin kova kaipuu Suomeen, että ne päästivät minut lähtemään. Ja Suomikihan vähän painosti, että meitä ei sais jäähä sinne kovin paljon.

Suomessa sotalasten jäämistä Ruotsiin pelättiin sekä eduskunnassa että perheissä jo lapsia lähetettäessä, ja Suomi pyrki siihen, että kaikki lapset palautettaisiin sotien jälkeen. Tämä ei kuitenkaan toteutunut, vaan yhteensä Ruotsiin jäi noin 7100 lasta. (Kavén 2011, 224.)

Riitta sai itsenäistyä siellä talossa ja sinne hän jäi sitte olemaan ko minä lähin kotia. Se oli sitte semmonen itku mulle. Riitta sai jäädä, ko siinä talossa ei ollut omia lapsia. Minun talossa oli Barbro, niin en saanu jäähä. Riitta jäi sinne, eikä me edes kirjoteltu toisillemme. Oisinko tullu niin katkeraksi siitä, että piti Suomeen lähteä.

Maijan sisko Riitta adoptoitiin perheeseen, jossa hän oli ollut sotalapsena. Vuosikausiin Maija ja Riitta eivät pitäneet mitään yhteyttä toisiinsa. Vasta myöhemmin he alkoivat uudelleen tutustua toisiinsa ja kävivät vierailuilla toistensa luona. Maijan mukaan Riitta koki katkeruutta siitä, että oli jäänyt paitsi elämästä Suomessa. Riitta tunsi, että hänet oli jätetty, kun oma perhe ei pitänyt yhteyttä.

Kiinnioilo Suomesta, kyllä hän kärsi siitä. Tunsi olevansa jätetty. Mutta ei ollut mulla sisua sanoa näitä sanoja äitille. Mutta niinhän se oli näitä asioita tapana säilöä.

Kavénin (2011, 224) mukaan asioista vaikeneminen oli yleistä sotien jälkeen. Kun Riitta noin parikymmentä vuotta sitten kuoli, oli hän sitä ennen esittänyt toivomuksen, ettei häntä haudattaisi Ruotsiin. Vaikka Riitta oli elänyt miltei koko elämänsä Ruotsissa, hän itse sanoi olevansa suomalainen.

Myös Einolle läheinen serkku Eeva adoptoitiin Ruotsiin. Eino kertoo, että he säilyivät serkkunsa kanssa läheisissä väleissä ja pitivät edelleen tiiviisti yhteyttä. Myös molempien lapset ja lapsenlapset ovat tutustuneet toisiinsa ja ovat jonkin verran tekemisissä.

5.5.2 Yhteydenottoja puolin ja toisin

Useat evakot ja sotalapset pitivät Ruotsiin yhteyttä kirjein ja tapaamisin myöhemmin elämässään. Syntyi ystävyys-suhteita, jotka kestivät, vaikkei yhteyttä

oltaisi pidettykään tiiviisti. (Martikainen 2005, 169.) Maijan ruotsalainen perhe kävi Suomessa kyläilemässä hänen siskonsa Riitan ja tämän kasvattiperheen kanssa vuonna 1947, kun Maija ja Riitta olivat vielä lapsia. Vaikka aiemmin Maijasta oli tuntunut surulliselta palata Suomeen, nyt hänen mielensä oli jo muuttunut:

Aattele, että ne piti semmosenkin lupauksen, että mamma, pappa ja Riitta kasvattivanhempineen tulivat minua kattomaan Suomeen. Ne toi kaksi puutuolia mulle, joista toinen on vieläkin tallessa. Niin siinä kävi, että silloin en halunnutkaan enää lähteä Ruotsiin. Mieli oli kerennyt muuttua. Aiemmin oli niin kova ikävä Ruotsiin.

Aikuisella iällä Sture otti yhteyttä Mattiin ja tämän perheeseen. Sture perheineen kävi kahdesti Suomessa, ja Matti vieraili kerran 2000-luvulla Ostvikissa. Ympäristön talot ja paikat olivat vielä hyvin muistissa.

Stureki ihmetteli, ko mieki muistin niitä paikkoja niin hyvin vielä. Ne oli net talot vielä siellä, niitä oli vaan remonteerattu. Mie sanoin Sturelle, ettei tästä silloin menny mittään katua, vaan tuosta, ja jälkiinhän se oli tehty. Muistin mäenlaskupaikat ja muut aivan oikein.

Pertti muistelee lämmöllä koulukavereiden yhteydenottoa Ruotsista.

Vuonna 2004 tuli sähköposti mulle, että olenko mie se sama Pertti, joka oli Vrigstadissa koulussa silloin ja silloin, niin minun piti vastata, että kyllä mie olen se 70-vuotias poika, joka oli koulussa siellä.

Ruotsinkielentaito oli Pertiltä jo unohtunut. Hänen poikansa auttoi vastaamisessa, ja yhteyttä pidettiin jonkun aikaa, kunnes Pertti ei enää viitsinyt vaivata poikaansa.

Niin se jäi siihen, mutta mukava kokemus oli seki, että olivat varmasti googlasta hakenneet minun nimen ja osoitteen, ja lähettivät sähköpostin sitte.

Evakoille ja sotalapsille on sittemmin perustettu omia yhdistyksiä ja tukiryhmiä, joiden kautta ihmiset ovat päässeet tapaamaan ja jakamaan kokemuksiaan aiheen tiimoilta. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2010, 406.) Kymmeniä vuosia sotalapsiajan jälkeen Maija teki muiden sotalasten kanssa matkan Ruotsiin. Mietteliäänä Maija toteaa huomanneensa silloin, että kaikki oli muuttunut paljon.

5.6 Evakko- ja sotalapsiajan vaikutukset

Näiden tapahtumien kokemisen aikaisella iällä on suuri merkitys siihen, minkälaisia muistoja evakko- tai sotalapsi-ajalta on jäänyt (Kirves 2010, 99). Hanna kokee tämän pitävän paikkaansa omalla kohdallaan.

Mie olin siinä iässä, että minusta tuntuu, ettei se ole tuo aika minhuun vaikuttanu mitenkään. Saattaa olla, että niillä, jotka on ollu siellä vähän vanhempina, niin on vaikuttanu enämpi. Nämä asiathan ei koskaan unehu pois.

Vaikka Ruotsissa vietetty aika muistettiin pitkälti positiivisena kokemuksena, koki osa tutkimushenkilöistä, että sillä oli myös negatiivisia vaikutuksia. Maija muistelee:

Ei se maan vaihto niin helppoa ollu, kyllä se on kuluttanu paljon minua ja minun sielua. Omaan äitiin ja isään ei enää koskaan syttyny rakkaus. Ei ollu äitin syliä lähtiessä eikä tullessakaan, näin olen siitä sanonu. Isäkin oli oma persoonansa, kun on sodan käyny.

Sota muutti ihmistä. Suomalaisen tavan mukaan näitä traumaattisia kokemuksia ei välttämättä käsitelty puhumalla, vaan yleensä tekemällä töitä tai pulloon

tarttumalla. Isät, jotka olivat olleet sodassa ja äidit, jotka sodan ajan olivat pitäneet perheestä ja arjesta huolta, olivat muuttuneita. Lapsille sota ja sen mukanaan tuomat elämänmuutokset tuottivat turvattomuuden tunnetta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki perheet olisivat sodan jäljiltä olleet rikkonaisia tai turvattomia. (Kivimäki 2010, 208–209.) Evakossa olleiden lasten osalta tilannetta helpotti, että ainakin osa perheenjäsenistä oli kokenut evakkoajan yhdessä. Heidän perheissään ei Ruotsissa eletystä ajasta tullut tabua, kuten monissa sotalasten perheissä. (Kavén 2010, 266.)

Koulunkäyntiin evakko- ja sotalapsena oltu aika vaikutti usein pitkittämällä sitä. Tutkimushenkilöistä Eino ja Pertti muistavat näin olleen. Pertti kertasi Ruotsissa toisen luokan, jota oli kerennyt käydä Suomessa puoli vuotta ennen evakkoon lähtöä. Eino sanoo, että kieliongelmiensa vuoksi hän kokee menettäneensä kokonaiset kolme vuotta koulunkäynnistä.

Sotalapsena olleet ovat usein myöhemmin elämässään sopeutumiskykyisempiä kuin muut (Kirves 2010, 115). Maijan mukaan sotalapsiajalla on ollut vaikutuksia pidemmällekin hänen elämässään, ja positiivisia sellaisia:

Sain onneksi semmosen miehen, joka on itekki joutunu reissaamaan, niin ymmärretään toisiamme. Ja oon aina osannut muuttaa mukana, kun on miehen töiden takia jouduttu muuttamaan paikkakuntaa. Se on selvää, että se evakossa käynti on vaikuttanu tähän, nyt sen on huomannu. Hirveän äkkiä sopeudun joukkoon.

Maija kokee tulleen kohdelluksi Ruotsissa hyvin. Hän peilaa kokemuksiaan tämän päivän tilanteeseen:

Nyt kun yritän verrata näitä pakolaisia, jotka tulee Suomeen, niin ihan oksettaa nämä reaktiot heitä kohtaan. Meäthän silloin toivotettiin tervetulleiksi Ruotsiin. On niin suuri ero siihen, ettei voi oikein

verratakaan tätä suomalaisten otetta nyt tänä päivänä. Siellä todella käsiteltiin suomalaisia hyvin.

Useat sotalapsena olleet ihmiset ovat hyvin suvaitsevaisia ja kokevat ymmärtävänsä maahanmuuttajien tilannetta. Monet tuntevat myötätuntoa pakolaisia, erityisesti pakolaislapsia kohtaan. (Kirves 2010, 118.) Myös Einolla on vahva mielipide asiasta:

Kyllä se niin on, että kaikesta selviää, ko on tarpeeks yritteliäs. Kyllä mie piän aivan kauheana sitä pakolaiskammos, ko sen tilanteen on ite kokenu.

6 POHDINTA

Viiden tutkimushenkilön, Matin, Hannan, Maijan, Pertin ja Einon tarinat sisälsivät paljon samaa, mutta kokemuksissa on myös eroavaisuuksia. Selkeimpänä yhteisenä tekijänä pidän sitä, että kaikki kokivat tulleen kohdelluksi hyvin Ruotsissa. Elämä siellä oli vauraampaa kuin Suomessa niihin aikoihin, ja kiitollisuutta ruotsalaisia perheitä kohtaan tunnettiin edelleen. Näitä hyviä muistoja ja vaikutuksia tuli huomattavan paljon esille myös Soudunsaaren (2014, 97) tutkimuksessa. Neljällä tutkimukseni haastateltavista jäi Ruotsiin perhettä tai tuttavita, joiden kanssa yhteydenpito jatkui enemmän tai myöhemmin. Kaikki muistelevat kokemuksia Ruotsista sekä sen jälkeistä yhteydenpitoa lämmöllä.

Mutta ei evakko- tai sotalapsiaika ollut pelkästään positiivinen kokemus. Lapset potivat koti-ikävää, ja Maijalla, Einolla ja Pertillä oli ongelmia kielen kanssa sekä Ruotsissa että Suomeen palattuaan. Matilla ja Hannalla ei ollut kieliongelmiä, koska he olivat evakkoaikana puhuneet suomea perheidensä ja muiden suomalaisten kanssa. Lisäksi Matti oli oppinut ruotsin kielen ruotsalaisten kavereidensa avulla. Kieliongelmiä lisäksi voidaan sanoa, että sotalasten elämä Ruotsissa oli vaikeampaa kuin evakkojen elämä myös muista syistä. Sotalapset olivat perheestään ja vanhemmistaan erotettuja, kun taas evakot saivat olla oman perheensä tai ainakin osan siitä kanssa. Tärkeä opetus nykyisyyden kannalta on sekin, ettei lapsia tulisi tällaisella hetkellä erottaa vanhemmistaan. (Kirves ym. 2010, 409–410.)

Myös jo se lähtökohta, että osa tutkimushenkilöistä oli vain noin vuoden verran Ruotsissa ja vieläpä perheensä kanssa, ja pisimmän ajan ollut Maija oli yli neljä vuotta ruotsalaisessa perheessä, selittää kokemusten eroavaisuuksia. Maija kerkesi neljän vuoden aikana etääntyä vanhemmistaan ja unohtaa kielen, sekä kaikin puolin tottua elämään Ruotsissa. Lopulta hän joutui vielä eroamaan siskostaan. Positiivisten muistojen lisäksi Maija on osittain myös katkera, mikä on

ymmärrettävää, koska hänen elämäänsä koetun sotalapsiajan voidaan sanoa vaikuttaneen eniten.

Samankaltaisia kokemuksia oli myös Hannalla, jonka tarina kuitenkin poikkeaa eniten joukosta. Tähän syynä voidaan epäilemättä pitää sitä, että Hanna vietti evakkoajan muiden suomalaisten joukossa evakkoleirillä, kun taas muut tutkimushenkilöt olivat ruotsalaisten seassa oman tai ruotsalaisen perheen kanssa. Myös koulua Hanna pääsi käymään suomen kielellä, suomalaisen opettajan johdolla. Hanna ei ollut tekemisissä ruotsalaisten kanssa, joten kielen kanssa hänellä ei ollut ongelmia evakkoaikana tai sen jälkeen. Hanna kuvaileekin kokeneensa evakkoajan seikkailuksi jo silloin, ollessaan vielä pieni tyttö.

Lapset selvisivät rankasta sota-ajasta ja elämänmuutoksista, kun oli pakko (Paksuniemi 2014, 84). Voidaan tulkita, että tutkimushenkilöiden kertomukset ovat eräänlaisia sankaritarinoita, joiden päähenkilöt joutuvat kohtaamaan suuren vastoin-käymisen: sodan sekä evakkoon tai sotalapseksi lähdön. Oli jätettävä oma koti taaksensa ja lähdettävä hakemaan apua naapurimaasta, vailla tietoa kotiinpaluusta. Elämänmuutos oli ei-toivottu, eikä aika ole ollut helppoa. Lopulta kotiinpaluu kuitenkin koitti, ja tutkimushenkilöt selvisivät vaikeuksista voittajina. Sankaritarina on tyyliltään hyvin yleinen narratiivisen tutkimuksen kohde (Hänninen 2008, 136). Evakko- ja sotalapsiajan kertomusten syvällisempi tutkiminen ja jako eri tarinatyyppeihin olisi mielestäni mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

Tutkimuksen teko herätti minussa entisestään mielenkiintoa tutkia aihetta lisää. Kuten sanottua, kirjallisuutta aiheesta löytyy, ja jo sitä tutkimalla voin saada uusia näkökulmia ja ehkäpä ideoita jatkotutkimuksia ajatellen. Tutkimuksen ajankohtaisuuden sekä ammatillisen puolen huomioon ottaen olisi mielenkiintoista tutkia, mitä yhteistä ja eroavaisuuksia on Lapin sodan ajan evakoiden ja sotalasten kohtelussa verrattuna Suomessa nyt olevien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kohteluun. Tämän myötä olisi mielestäni tärkeää tutkia, mitä voisimme Suomessa opettajina ja kasvattajina näiden lasten

hyvinvoinnin eteen tehdä. Koulut ja opettajat ovat monenlaisten haasteiden edessä, kun pakolaisille on tarjottava samantasoista koulutusta kuin muillekin lapsille. Haasteita tuottavat sekä kieltä, kulttuuria että lasten henkistä hyvinvointia ja sopeutumista koskevat kysymykset. (De Wal Pastoor 2013, 38–39.)

Ennen kaikkea evakkona tai sotalapsena vietetty aika on ollut ikimuistoinen, mistä kertoo jo se, kuinka paljon ja tarkoin tutkimushenkilöt edelleen muistavat siihen liittyviä asioita. Tämä tutkimus osaltaan on vaikuttamassa siihen, että myös tulevien polvien on mahdollista muistaa ja yrittää ymmärtää paremmin näitä kokemuksia. Luokanopettajana ajattelen, että näistä kokemuksista on mahdollista oppia jotain tavasta, jolla Suomessa eläviä pakolaislapsia tulisi kohdella, muistaen kuitenkin, että aika on muuttanut myös suomalaista yhteiskuntaa ja koululaitosta näiden yli 70 vuoden aikana.

Kalela (2000, 238) toteaa historiantutkimuksen synnyttävän aina uudenlaisia kysymyksiä ja ongelmia. Tämä on yksi syy, minkä vuoksi pidän historiaa ja sen tutkimusta kiehtovana ja tärkeänä. Voimme kaikki oppia historian avulla ymmärtämään maailman ja kotimaamme nykytilannetta paremmin.

LÄHTEET

Aaltonen, Tarja & Leimumäki, Anna 2010. Kokemus ja kerronnallisuus - kaksi luentaa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 119–152.

Alamäki, Yrjö 1994. Lapin sota ja evakuointi 1944–1945. Haaparanta: Torniolaakson Neuvosto.

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Baumeister, Roy F. 1991. Meanings of life. New York: Guilford press.

Denzin, Norman 1989. Interpretive biography. Newbury: Sage.

Erkkilä, Raija 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy, 195-226.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2015. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–44.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija 2006. Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7–24.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen

(toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 25–48.

Heikkinen, Hannu L. T. 2015. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 149–167.

Heikkinen, Hannu L. T. 2002. Narratiivisuus - ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa Hannu L. T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184–197.

Heikkola, Leena 1982. Lapin historiaa. Rovaniemi: Lapin lääninhallitus.

Hintikka, Onerva 2016. Pako Lapin sodasta. Helsinki: Maahenki Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. 1995. The active interview. London: Sage.

Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90–118.

Hyvärinen, Matti 2014. Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. Teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.) Muisti. Tampere: Tampere University Press, 31–41.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Hänninen, Vilma 2008. Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Anna-Maija Pietilä & Helena Länsimies-Antikainen (toim.) Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopio: Kuopion yliopisto, 121–137. Saatavilla www-muodossa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf . (Luettu 9.12.2017.)

Kaasila, Raimo 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–66.

Kalela, Jorma 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, Jorma 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 67–92.

Kavén, Pertti 2010. Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kavén, Pertti 2011. Sotalapset. Toiveet ja todellisuus. Helsinki: Minerva.

Kirves, Jenni 2010. Sotalasten siirretty lapsuus. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 90–118.

Kirves, Jenni, Kivimäki, Ville, Näre, Sari & Siltala, Juha 2010. Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 386–410.

Kivimäki, Ville 2010. Sodan rampauttama vanhemmuus. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 189–209.

Kemppainen, Ilona 2007. Sodan kuvauksesta sodan kokemukseen - Sotia koskevan historiakeskustelun laajeneminen ja moniarvoistuminen. Teoksessa Markku Jokisipilä (toim.) Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää. Helsinki: Gummerus, 249–266.

Kulju, Mika 2013. Lapin sota 1944–1945. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni 2010. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446–459.

Laki oppivelvollisuudesta 101/1921. Saatavilla [www-muodossa: https://www.eduskunta.fi/pdf/saadokset/101-1921.pdf](http://www.muodossa:https://www.eduskunta.fi/pdf/saadokset/101-1921.pdf) . (Luettu 24.11.2017.)

Laine, Timo 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–51.

Levi, Giovanni 2001. On microhistory. Teoksessa Peter Burke (toim.) New perspectives on historical writing. Cambridge: Polity press, 97–119

Lumme-Sandt, Kirsi 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 125–144.

Martikainen, Tyyne 2005. Jatkosodasta Lapin sotaan: Lapin tuho - sotarikos. Kemi: Värisuora.

Nehlin, Ann 2017. Building bridges of trust: Child transports from Finland to Sweden during the Second World War. *War & Society* 36 (2), 133–153. Saatavilla [www-muodossa: https://doi.org/10.1080/07292473.2017.1326584](https://doi.org/10.1080/07292473.2017.1326584) . (Luettu 13.12.2017.)

Niiniluoto, Ilkka 2014. Muisti-kollokvion avaussanat. Teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.) Muisti. Tampere: Tampere University Press, 11–14.

Nikander, Pirjo 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 432–445.

Nurmi, Veli 1989. Kansakoulusta peruskouluun. Helsinki: WSOY.

Oksanen, Atte 2010. Evakkolasten kadotettu koti. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 62–85.

Ollila, Anne 1995. Mitä mikrohistoria on? Teoksessa Katriina Mäkinen & Leena Rossi (toim.) Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 7–14.

Paksuniemi, Merja 2014. Vahvoiksi kasvaneet. Lapin lapset sodan jaloissa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa:)

<http://docplayer.fi/1383199-Lapin-lapset-sodan-jaloissa.html> . (Luettu 11.12.2017.)

Paksuniemi, Merja, Turunen, Tuija A. & Keskitalo, Pigga 2015. Coping with separation in childhood - Finnish war children's recollections about Swedish foster families. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185, 67–75. Saatavilla www-muodossa: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.418> . (Luettu 13.12.2017.)

Peltonen, Matti 2006. Mikrohistorian lajit. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 145–171.

Pirttilä, Tuula 2008. Tutkimuseettiset toimikunnat - toimintaa ohjaavat normit ja tutkimuseettinen pohdinta. Teoksessa Anna-Maija Pietilä & Helena Länsimies-Antikainen (toim.) *Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopio: Kuopion yliopisto, 65-90. Saatavilla www-muodossa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf . (Luettu 15.11.2017.)

Polkinghorne, Donald E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. London: Falmer, 5–23.

Pöysä, Jyrki 2015. *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Rautio, Erkki 2004. Tuomo Kortenieniemi & Mirja Vuopio (toim.) *Pohjoiset pakolaiset. Tietoa ja tarinoita Lapin sodasta ja lappilaisten evakkotaipaleesta*. Pello: Pohjan väylä.

Runtti, Susanna 1994. Naapuriin evakkoon. Keuruu: Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto.

Ruusuvuori, Johanna 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Salmi-Niklander, Kirsti 2006. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 199–220.

Soudunsaari, Nadja 2014. ”Piti tehdä niin kuin Fröken käski” Suomalaisten lasten koulumuistoja Ruotsissa 1939–1945. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Saatavilla [www-muodossa:](https://www.muodossa:)

<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59817/Soudunsaari.Nadja.pdf?sequence=2> . (Luettu 11.12.2017.)

Syrjälä, Leena 2015. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–270.

Syväoja, Hannu 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tikkanen, Anja 1975. Lapin evakot. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiö.

Tuomaala, Saara 2011. Pulpeteista pihaille, metsiin ja kaduille. Teoksessa Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.) Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 352–369.

Ursin, Martti 1980. Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.

De Wal Pastoor, Lutine 2013. The decisive role of school in the lives of unaccompanied refugee minors in Norway. Teoksessa Elli Heikkilä & Ismo Söderling (toim.) Siirtolaisuus – Migration. Yksintulleet pakolaislapset. Unaccompanied refugee minors. Turku: Siirtolaisinstituutti, 32–40. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa:)

http://www.migrationinstitute.fi/art/pdf/SM_1_2013_Supplement.pdf . (Luettu 11.12.2017.)